

LÉGY KÉPBEŃ!

Útmutató **LMBTQI**
kliensekkel dolgozó
áldozatsegítő
szakemberek
számára

Szerzők: az alábbi szervezetek

Differenza Donna, Olaszország

Dissens, Németország

Háttér Társaság, Magyarország

KMOP, Görögország

Fundació Surt, Spanyolország

Háttér Társaság 2019

ISBN 978-615-5707-12-4

TARTALOM

4	Előszó
6	Szómagyarázatok
11	1. Kiindulópontok
16	2. Kutatásaink tanulságai
22	3. Jogi keretek
26	4. Az LMBTQI emberek elleni erőszak meghatározása, fajtái és hatásai
38	5. Ajánlások a nemi alapú erőszakkal és diszkriminációval foglalkozó szakemberek számára
57	6. Módszertani javaslatok a szervezetek közötti együttműködésre
61	7. Konklúziók, átfogó ajánlások

ELŐSZÓ

Véra Jaurová

TOVÁBBI LÉPÉSEKET KELL TENNÜNK A NEMI ALAPÚ ERŐSZAK ÁLDOZATAI, KÖZTÜK AZ LMBTI EMBEREK MEGFELELŐ VÉDELME ÉRDEKÉBEN

Képzelve el, hogy Ön leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű vagy interszex ember, és miután emiatt megtámadták és fizikailag bántalmazták, esetleg a partnere bántalmazta, a hatóságokhoz vagy valamilyen segítő szolgálathoz fordul, hogy lelki vagy jogi segítséget, támogatást kapjon. Csakhogy olyan áldozatsegítő szakemberekkel találkozik, akik azt mondják, hogy még soha nem beszéltek LMBTI személlyel, nem megfelelő kérdéseket tesznek fel, illetve nem foglalkoznak legalapvetőbb szükségleteivel. Mindezt naponta számos LMBTI ember tapasztalja meg.

Sajnos az Európai Unióban sok LMBTI ember mindennapi életének része a gyűlölet és az erőszak: erőszakos támadásoknak vannak kitéve a nyilvános és közösségi terekben (iskolákban, a munkahelyükön, a lakóhelyükön, az utcán), de akár a családjukban és a párkapcsolatukban, sőt, közintézményekben és hivatalokban is. A legtöbb incidenst az áldozatok nem jelentik sem a büntető igazságszolgáltatás szerveinek, sem a segítő szolgáltatásokat nyújtó civil szervezeteknek.

Természetesen vannak európai szintű és nemzeti jogszabályok is, amelyek elvben minden ilyen típusú erőszak ellen védelmet nyújtanak, és áldozatsegítő szolgálatok is működnek az európai országok mindegyikében. Ugyanakkor sok minden hiányzik még ahhoz, hogy az erőszak áldozatává vált LMBTI emberek azonnali, átfogó, valós és hatékony segítséget kaphassanak, illetve megfelelő információhoz juthassanak a támogató szolgálatokról.

A Bizottság monitorozza az Európai Unió bűncselekmények áldozataira vonatkozó szabályozásának gyakorlati megvalósítását. Emellett továbbra is támogatjuk a civil szervezetek homofóbia és a transzfóbia ellen irányuló kezdeményezéseit. Hisszük,

hogy csak közösen léphetünk előre, és támogatnunk kell az érdekérvényesítésért dolgozó, a helyzet javítására tett lépéseket megvalósító független szereplőket, civil kezdeményezéseket.

Az Európai Bizottság Jogok, egyenlőség és állampolgárság programjának támogatásával megvalósított *Légy képből!* projekt, amelynek célja, hogy javítsa a nemi alapú erőszak LMBTI áldozatainak segítségét nyújtó szakemberek munkáját, jó példája annak, hogy elköteleződésünk a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés és az áldozatsegítés iránt hogyan jelenhet meg gyakorlati iránymutatásokban, az áldozatokat és a jogalkotókat, illetve a közpolitikák alakítóit is segítő kezdeményezésekben.

A hasonló kezdeményezések támogatása, eredményeik felhasználása fontosabb, mint valaha. Ezúton is szeretném kifejezni elkötelezettségemet közös, az Európai Unió alapját képező értékeink, az egyenlőség és az előítéletek elleni küzdelem támogatása mellett.

Věra Jourová

Jogérvényesülésért, fogyasztópolitikáért
és a nemek közötti esélyegyenlőségért
felelős európai biztos

SZÓMAGYARÁZATOK

Miért fontos a helyes szóhasználat?

A szexuális irányultságra, a nemi identitásra és a nem kifejezésére vonatkozó terminológia megfelelő ismerete és használata segít jobban megérteni a segítséget kérő LMBTQI emberek identitását és tapasztalatait, és kifejezi azt is, hogy tiszteletben tartjuk őket. A másik ember identitásának tiszteletben tartása és a saját önmeghatározására használt kifejezések használata az első lépés a **bizalom** megteremtéséhez. Csak akkor jöhet létre valódi együttműködés, és kaphatjuk meg a munkánk elvégzéséhez szükséges információkat, ha az, akit bántalmazás ért, azt érzi, hogy **biztonságban** van, és **tiszteletteljes bánásmódban** részesül. A megfelelő nyelvezet használata tehát alapvető jelentőségű az események részleteinek feltárásához és a megfelelő segítségnyújtáshoz, **együttműködéshez**.

Biszexuális: olyan személy, aki testileg és érzelmileg a nemükre való tekintet nélkül vonzódik másokhoz. Azok, akik elutasítják a nemek kétpólusú (bináris) felosztását, inkább a **pánszexuális** kifejezést használják magukra.

Cisznemű: aki nem transznemű, vagyis akinek a nemi identitása, a biológiai neme és nemi önkifejezése megegyezik a születésekor bejegyzett nemével.

Dzsender („társadalmi nem”, angolul: gender): azok a társadalmilag kialakult szerepek, viselkedési formák, tevékenységek és jellegzetes tulajdonságok, amelyeket egy adott társadalom a nőkre és a férfiakra nézve megfelelőnek, követendőnek tekint; így tehát társadalmi konstrukció.

Dzsendernonkonform: ez a kifejezés azokat személyeket írja le, akiknek a nemi megjelenése vagy viselkedése, vagy az, ahogyan ezeket mások érzékelik, nem alkalmazkodik a hagyományos társadalmi elvárásokhoz. (Fontos ugyanakkor látnunk, hogy ezek az elvárások az idők során sokat változtak.)

Dzsenderqueer: olyan identitáscímke a transz (ld. transz / transznemű) ernyőn belül, ami arra utal, hogy valakinek a nemi önmeghatározása a női és férfi kategóriákon kívül esik.

Előbújás (angolul: coming out): az a folyamat, amely során egy LGBTQI ember felismeri, elfogadja, majd másokkal is megosztja, hogy a többségitől eltérő a szexuális irányultsága és/vagy a nemi identitása. Maga a fogalom a heteroszexuális, cisznemű és bináris nemi normativitásra épül: azoknak, akik nem heteroszexuálisok és/vagy ciszneműek, fel kell fedniük ezt a tényt mások előtt, mert a társadalom a heteroszexualitást és a ciszneműséget tartja a *normának*. Az előbújás nem egyszeri alkalom: az LGBTQI embereknek, ha így döntenek, életük során többször is elő kell bújniuk például családtagjaiknak, kollégáiknak, új ismerőseiknek, szomszédaiknak, orvosaiknak.

Előítéletes alapú iskolai zaklatás, bántalmazás: verbális, fizikai és szociális/kapcsolati zaklatás- és bántalmazás-típusok közös neve. Az előítéletes alapú bántalmazás, zaklatás alapja egyes csoportok strukturális elnyomása, hátrányos megkülönböztetése. A szociális/kapcsolati zaklatás azt jelenti, hogy az elkövetők az áldozat társas kapcsolatait rongálják, pl. jó hírét sértik. A három típus azonban általában nem különül el egymástól szigorúan, már csak azért sem, mert az áldozattá válás eleve a társas kapcsolatok leépülésével fenyeget. (Lesznek, akik nem mernek barátkozni az áldozattal, nehogy őket is zaklatni kezdjék.) Közvetlen verbális zaklatás például a csúfolás, a fenyegetés, a gúnynevek másikra ragasztása; közvetett verbális zaklatás a pletykák terjesztése vagy az áldozat társas kapcsolatainak egyéb módon való rombolása. A fizikai zaklatásnak és bántalmazásnak (meglökés, leköpés, testi bántalmazás, tárgyak megrongálása) értelemszerűen csak közvetlen formája van, viszont létezik nem-fizikai nonverbális zaklatás is, amikor az elkövető pl. kineveti vagy obszcén tárgyak vagy gesztusok mutogatásával megalázza az áldozatot, gúnyrajzokat vagy megalázó képeket terjeszt róla. Ez utóbbi az internetes zaklatás egyik gyakori formája. A diáktársadalomban gyakori a bántalmazás: ennek akármely megjelenési formája az erőviszonyok fitogtatását szolgálja. A bántalmazás minden esetben komoly fizikai és lelki sérelmeket okoz. Definíció szerinti eleme az is, hogy nem egyszer történik, nem egy összeveszést vagy verekedést, indulatkitörést jelöl, hanem ismétlődik és tartósan fennáll.

Hátrányos megkülönböztetés: nem igazolt eltérő bánásmód. Közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor valósul meg, ha egy személy vagy csoport valamely védett tulajdonsága (így szexuális irányultsága vagy nemi identitása) miatt egy másik személyhez vagy csoporthoz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesül, részesült vagy fog részesülni.

Heteronormativitás / heteroszexizmus / cisznormativitás / ciszszexizmus: társadalmi berendezkedés, normarendszer, amelyben csak az az elfogadott, ha valaki heteroszexuális/cisznemű; ami ettől eltér, az természetellenes, betegség, deviancia. A hetero- és cisznormativitás ugyanakkor a nemi önkifejezés normatív formáinak előnyben részesítésére is utal, vagyis azon elvárásokra és kényszerekre, amelyekhez az egyéneknek igazodniuk kell, hogy „igazi férfiként” vagy „igazi nőként” érzékeljék vagy fogadják el őket. Mindez hozzájárul a homofóbia és a transzfóbia rendszerszintű fennmaradásához, valamint a hátrányos megkülönböztetés és a gyűlölet-bűncselekmények előfordulásához is.

Heteroszexuális: aki tőle eltérő nemű emberek iránt érez érzelmi és/vagy szexuális vonzalmat.

Homofóbia, transzfóbia: a homoszexualitással, illetve az LMBTQI emberekkel szemben érzett irracionális félelem vagy ellenszenv. A homo- és transzfóbia megnyilvánulási formája például a szexuális irányultságon vagy nemi identitáson alapuló hátrányos megkülönböztetés, marginalizáció, társadalmi kirekesztés vagy erőszak.

Homoszexuális: aki vele azonos nemű személyek iránt érez érzelmi és/vagy szexuális vonzalmat. Orvosi jellege és történelme miatt bántó, elidegenítést kifejező szó.

Interszekcionalitás: a társadalmi elnyomás különböző formáit produkáló rendszerek egymással való összekapcsolódását fókuszba helyező szemléletmód. Bárki lehet egyszerre több sérülékeny csoport tagja pl. a társadalmi neme, etnikai háttere, társadalmi osztálya és/vagy szexuális irányultsága miatt. Az interszekcionális szemlélet célja a különböző társadalmi egyenlőtlenségek interakcióinak elemzése, illetve annak bemutatása, hogy az elnyomás formáiról kapcsolódásaikon és interakcióikon keresztül kell gondolkodni.

Interszex: aki olyan nemi jellegekkel (kromoszómák, hormonok, külső és belső nemi szervek, testfelépítés) rendelkezik, amelyek alapján nem sorolható be egyértelműen a „férfi” vagy „nő” kategóriába. Az interszexualitásnak számos különböző formája van, és az egészségi állapotok széles körét öleli fel.

LMBTQI: a L(eszbikus), M(eleg), B(iszexuális), T(ransznemű), Q(ueer) és I(interszex) szavakból képzett betűszó; a szexuális és nemi kisebbségek átfogó megnevezése.

Másodlagos viktimizáció (reviktimizáció): az intézményes erőszak azon típusa, amelyet az állami szervek vagy a szociális szolgáltatásnyújtók tartanak fenn, ha nem megfelelő bánásmódban részesítik a segítségért hozzájuk fordulókat.

Meleg, leszbikus: egy férfit, aki férfiak iránt érez romantikus vagy szexuális vonzalmat, melegnek hívunk. A nőkhez vonzódó nőkre leggyakrabban a leszbikus szót használjuk, bár vannak olyan nők, akik magukra szintén inkább a meleg szót használják.

Nem / társadalmi nem (vö. dzsender): Arra a társadalmi konstrukcióra utal, amely bizonyos viselkedéseket társít a férfi és női szerepekhez. A konstrukció alapja egy hangsúlyosan hierarchikus kategorizáció, amelyben a hatalomhoz köthető szerepeket és jellemzőket általában a férfi nemhez társítják.

Nem jogi elismerése: az a folyamat, amelynek során a személy nevét és a nemével kapcsolatos adatokat a hivatalos okmányaiban és az összes hivatali nyilvántartásban megváltoztatják annak érdekében, hogy nemi identitását hivatalosan is elismerjék.

Nem kifejezése / nemi önkifejezés: az a mód, ahogyan egy ember a külső megjelenésével és/vagy viselkedési, öltözködési, hajviseleti, hangbeli, testi és egyéb külső és fizikai jellemzőivel kifejezi nemi identitását.

Nembináris: aki nem alkalmazkodik a nemek kétosztatú (bináris) meghatározásához, és nem tudja vagy nem kívánja sem nőként, sem férfiként meghatározni önmagát.

Nemi identitás: a nem személyes megélése; a nemi identitás alatt minden ember mélyen és egyedi módon megélt társadalmi nemét értjük, amely megegyezhet a személynek születéskor tulajdonított nemmel vagy eltérhet attól, és amelybe beletartozik az egyén személyes testérzete és a társadalmi nem egyéb kifejezési eszközei, mint például az öltözködés, a beszédstílus vagy a gesztusok.

Nemi nonkonformizmus / nemileg nonkonform: a társadalmi nemhez köthető normáknak/elvárásoknak való megfelelés hiánya egy adott kultúrában. A „nemileg nonkonform” olyan emberekre utal, akiknek a nemi önkifejezése nem felel meg a társadalmuk által előírt nemi szerepeknek vagy a nemi identitásukhoz kötődő normáknak.

Queer: aki számára a szexuális irányultság és/vagy a nemi identitás képlékeny, nem sorolható egyértelmű kategóriákba. Egyben gyűjtőszó a szexuális és nemi kisebbségekre. Eredetileg az LMBTQI emberekre használt bántó, megalázó kifejezés az angol nyelvben, ma azonban azok használják a saját identitásuk megjelölésére, akiknek a neme, nemi önkifejezése és/vagy szexualitása nem felel meg az uralkodó társadalmi elvárásoknak, de ki akarják fejezni, hogy az LMBT közösség hagyományos identitás-meghatározásaival sem azonosulnak.

Szexuális irányultság: szexuális irányultság alatt az egyén azon képességét értjük, hogy azonos nemű (homoszexuális, lesbikus, meleg) vagy más nemű (heteroszexuális) vagy bármely nemű (biszexuális, pánszexuális) személyek iránt képes mély érzelmi és szexuális vonzalmat érezni, illetve velük intim és szexuális kapcsolatot kialakítani. Fontos megjegyezni, hogy a szexuális irányultság más, mint a nemi identitás vagy a nem kifejezése. A transz emberek is lehetnek melegek, lesbikusok, biszexuálisok vagy heteroszexuálisok, éppen úgy, mint a nem transz emberek.

Szexus („biológiai nem”, angolul: sex): biológiai, társadalmi és jogi besorolás, amely testi jellemzők (kromoszómák, hormonok, külső és belső nemi szervek, másodlagos nemi jellegek) kombinációján alapul, és meghatározza, hogy valakit nőként, férfiként vagy meghatározhatatlan nemű emberként (ld. interszex) kategorizálunk.

Transz/transznemű: akinek a nemi identitása eltér a születésekor meghatározott nemétől, vagy nemi identitását a születésekor bejegyzett nemétől eltérő módon fejezi ki. Ez a kifejezés magában foglalja mindazokat, akik úgy érzik vagy úgy döntenek, hogy öltözködésük, beszédstílusuk, gesztusaik, sminkjük vagy testük átalakítása révén a születésekor nekik tulajdonított nemhez kapcsolódó elvárásoktól eltérő módon kell magukat kifejezniük. A kifejezés tehát magában foglalja többek között azokat, akik sem nőként, sem férfiként nem azonosulnak, valamint a transzszexuálisokat és a transzvesztitákat is. Transz férfiaknak azokat a személyeket nevezzük, akiknek születésekor női nemet tulajdonítottak, de férfi vagy inkább férfi identitásuk van. Transz nőknek azokat a személyeket nevezzük, akiknek születésekor férfi nemet tulajdonítottak, de női vagy inkább női identitásuk van.

Transzszexuális: az a transznemű ember, aki egyértelműen a születésekor számára kijelölttel ellenkező nemmel azonosul, és életét ennek megfelelően kívánja átalakítani. Ez az állapot független attól, hogy az adott személy milyen jogi nemmel rendelkezik (milyen neműként van feltüntetve a papírjain) és milyen kezeléseket kíván vagy nem kíván igénybe venni, illetve vett igénybe. Medikalizációs jellege miatt egyre ritkábban használt, elavult fogalomnak számít. Helyette inkább a transz/transznemű ajánlott, kivéve, ha valaki kifejezetten transzszexuálisként utal magára.

Tranzíció: az a folyamat, amely során egy transz ember megváltoztatja az életét, hogy az jobban illeszkedjen a nemi identitásához. Magában foglalhatja a nemi jogi elismertetését, a név megváltoztatását, a megjelenés vagy a viselkedés megváltoztatását, a hormonkezelést és/vagy a műtéti beavatkozásokat.

1. KIINDULÓPONTOK

1.1. *A Légy képbén!* projekt bemutatása

Ez az áldozatsegítő szakembereknek szóló útmutató a *Look Wide! – Légy képbén! Módszertan-fejlesztés a nemi alapú erőszak LMBTQI áldozatainak támogatására* elnevezésű, az Európai Unió *Jogok, egyenlőség és polgárság* programjának támogatásával megvalósult nemzetközi projekt részeként jött létre.

A projekt megvalósítása során az **áldozatsegítő szakemberek** tág értelmezéséből indultunk ki. Felfogásunk szerint ide tartoznak a gyűlölet-bűncselekmények áldozatait segítő áldozatsegítő hatóságok és szolgálatok munkatársai, a civil szervezetek által fenntartott segítő szolgálatoknál dolgozók (akik sokféle nemi alapú erőszak-áldozattal dolgozhatnak: a gyűlölet-bűncselekmények áldozataitól a partnerkapcsolati erőszakkal érintett emberekig), az egészségügyi és szociális ellátás intézményeiben dolgozó szakemberek, illetve az előítéletes alapú iskolai (vagy más közösségekben zajló) erőszak esetében segítséget nyújtó, de akár prevencióval is foglalkozó iskolapszichológusok, iskolai vagy más szociális munkások, családsegítők.

A projekt átfogó célja az volt, hogy **az áldozatsegítők integráltan tudjanak segítséget nyújtani a nemi alapú erőszakot átélt lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű és interszex (LMBTQI) klienseiknek.** Képzések és az LMBTQI emberek speciális problémáira való érzékenyítés híján az LMBTQI emberek gyakran nem kapnak megfelelő segítséget.

A *Légy képbén!* projekt egyes elemeinek célja tehát:

- hogy hozzájáruljunk az LMBTQI emberek ellen irányuló nemi alapú erőszakra való tudás fejlesztéséhez;
- feltérképezzük a különböző szakszolgálatoknál dolgozó szakemberek előtt álló kihívásokat, illetve jó gyakorlatokat;

- innovatív munkamódszereket dolgozzunk ki, hogy az erőszak áldozatává vált LMBTQI emberek megfelelő segítséget kaphassanak;
- képzést nyújtunk a nemi alapú erőszak és a diszkrimináció felszámolására, az erőszak áldozatainak segítésére szakosodott szakembereknek, hogy javíthassanak az LMBTQI embereknek nyújtott szolgáltatásaikon;
- hogy a résztvevő szakemberekkel együtt dolgozzunk ki és teszteljünk erőszakot átélt LMBTQI embereknek szóló figyelemfelhívó és tudatosságnövelő akciókat, lépéseket;
- valamint hogy felhívjuk a szakemberek, szakpolitikai döntéshozók és a civil szervezetek figyelmét az erőszak áldozatává vált LMBTQI embereknek szóló szolgáltatások fejlesztésének szükségességére.

Magyarországon olyan iskolapszichológusokkal és szociális munkásokkal dolgoztunk, akik LMBTQI fiataloknak segítenek, ha előítéletes alapú iskolai erőszak áldozatává válnak. Ebben az esetben is kihívást jelent egyrészt a speciális képzés hiánya, másrészt az is, hogy gyakran egyáltalán nem támogató, sőt kifejezetten ellenséges közegben kell dolgozniuk.

A projekt öt, különböző EU-tagállamokban működő szervezet együttműködésével valósult meg. A **Differenza Donna** 1989-ben alapított olasz egyesület, amely a nők elleni erőszak területén dolgozik. A **Dissens** egy 1989-ben alapított német oktató-, tanácsadó- és kutatóintézet, amely többek között erőszakellenes oktatási programokat szervez. A **Háttér Társaság** 1995-ben alapított magyar LMBTQI szervezet, amely segítő szolgáltatásokat nyújt, valamint kutatásokon, képzési programokon és érdekérvényesítésen dolgozik az LMBTQI emberek egyenlősége érdekében. A **KMOP** 1977-ben alapított görög szervezet, amely különböző hátrányos helyzetű csoportokat támogat. A **SURT Alapítvány** pedig 1993 óta működik Spanyolországban: a nők gazdasági, társadalmi és kulturális jogainak biztosításáért, valamint a nemi alapú hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáért dolgozik.

A projekt sokat köszönhet a partnerországokban és más tagállamokban működő, a nemi alapú erőszak és az LMBTQI emberek hátrányos megkülönböztetése ellen küzdő szakembereknek, szakpolitikai döntéshozóknak, egyetemi oktatóknak és civil szervezeteknek: szakértőik a projekt minden szakaszában a megvalósító szervezetek segítségére voltak.

A kétéves projekt egy rövid kutatási szakasszal kezdődött, melynek során minden partner interjúkat készített helyi áldozatsegítő szakszolgáltatások munkatársaival, illetve nemi alapú erőszakot átélt LMBTQI emberekkel. A kutatási szakaszt követően összesen 140 szakembert képeztünk a résztvevő országokban. A képzésen részt vett szakemberek ezután LMBTQI embereknek szóló segítségnyújtó programokat valósítottak meg. Így igen különböző profilú szervezetek és szakemberek részesültek képzésben és tanácsadásban arról, hogy hogyan tervezzék meg és fejlesszék szolgáltatásaikban az LMBTQI embereknek szóló tevékenység-elemeket.

1.2. Az útmutató

A partnerszervezetek eltérő területeken dolgoznak, és az egyes országokban is jelentős különbségek vannak a nemi alapú erőszak kezelését és az LMBTQI emberek életét meghatározó jogszabályi keretek, valamint a segítő szolgálatok tekintetében. Emellett mindegyik partner az erőszak specifikus formáival foglalkozott.

Ez az útmutató a nemi alapú erőszakhoz kapcsolódó diszkriminációellenes, áldozatsegítő vagy LMBTQI emberekre fókuszáló szakszolgáltatásokban dolgozó szakembereknek szól, de hasznos lehet például a szociális szférában vagy az egészségügyben dolgozó szakemberek számára is, akik szintén találkoznak LMBTQI kliensekkel.

Az útmutatóban külön információt gyűjtöttünk össze olyan iskolákban, gyermekvédelmi intézményekben dolgozó szakembereknek, akik rendszeresen vagy esetenként bántalmazott LMBTQI fiatalokkal dolgoznak. Ezeket a részeket kék színű mező jelöli.

Az útmutató egyes fejezeteiben a szakemberek képzése során felhasználható gyakorlatokat, illetve jó gyakorlatokat közlünk.

A 2. fejezet a projekt keretében végzett kutatás fő eredményeit összegezi.

A 3. fejezet a jogi kereteket mutatja be: összefoglalja az LMBTQI emberek elleni (nemi alapú) erőszakra vonatkozó európai és magyarországi szabályozást.

A 4. fejezet az LGBTQI emberek elleni erőszak területeit, típusait és hatásait elemzi. Kitér a gyűlölet-bűncselekményekre, az előítéletes alapú iskolai erőszakra, de a párkapcsolati erőszakra és az úgynevezett mikroagressziókra is.

Az 5. fejezet a nemi alapú erőszak áldozatait segítő szakemberek kompetenciaprofilját vázolja fel, és ajánlásokat tartalmaz az intervenció egyes szakaszaira nézve (prevenció, észlelés, segítségnyújtás, felépülés).

A 6. fejezet a területen végzett koordinált, szakemberek és szervezetek közötti együttműködésen alapuló munka alapvető szabályaiba nyújt betekintést.

Az útmutatót a Konklúziók című fejezet zárja, amelyben rámutatunk a további munka szükségességére, illetve ajánlásokat teszünk szakpolitikai döntéshozók számára.

További információk

A Légy képbem! projekt angol nyelvű weboldala: lookwideproject.eu

Magyar nyelvű információs oldal: infosite.lookwideproject.eu/hu

Légy képbem! kutatási beszámoló angol nyelven:

<http://lookwideproject.eu/sites/default/files/2019-03/Look%20Wide%20Comparative%20Report.pdf>

A Háttér Társaság kutatási jelentése az LGBTQI diákok iskolai tapasztalatairól a 2016/17-es tanévben:

<http://hatter.hu/sites/default/files/dokumentum/kiadvany/iskolai-kutatasi-jelentes-online.pdf>

A projektben résztvevő szervezetek weboldala:

Differenza Donna, Olaszország: <https://www.differenzadonna.org/en/differenza-donna-home-eng>

Dissens, Németország: <https://www.dissens.de>

Háttér Társaság, Magyarország: <http://hatter.hu>

KMOP, Görögország: <https://www.kmop.gr>

SURT Alapítvány, Spanyolország: <http://www.surt.org/en>

A Háttér Társaság képzése és közös munkája iskolapszichológusokkal és gyermekekkel dolgozó szociális munkásokkal

2017 őszén 919 LMBTQI fiatal válaszolt a 2016/17-es tanévben szerzett iskolai tapasztalataikat feltáró online kérdőívünkre teljes egészében. A kutatás felmérte, hányan találkoztak közülük előítéletes alapú iskolai zaklatással és bántalmazással. Az érintettek nagy száma miatt döntöttünk úgy, hogy a *Légy képből!* projekt során iskolapszichológusokkal, iskolai és a gyermekvédelem területén dolgozó szociális munkásokkal működünk együtt.

A válaszadó LMBTQI diákoknak a kutatást megelőző tanévben csaknem kétharmadát (64%) zaklatták verbálisan a szexuális irányultsága miatt, 56%-ukat érte szóbeli zaklatás a nemi önkifejezése miatt. A diákok 22%-át érte az iskolában fizikai zaklatás (pl. meglökték, megrángatták, leköpték) a szexuális irányultsága miatt. 13%-ukat érte az iskolában fizikai bántalmazás szexuális irányultsága, 10%-át pedig nemi identitása vagy nemi önkifejezése miatt: megütötték, megrúgták vagy valamilyen tárggyal megsebesítették őket.

A diákok nem minden esetben tesznek bejelentést az őket érő abúzusról. Az LMBTQI diákok kétharmada (66%-uk) soha nem tett bejelentést az iskolájában az őt ért zaklatásról vagy bántalmazásról.

A *Légy képből!* projekt keretében megtartott képzésünkön részt vett 31 iskolapszichológus, szociális munkás és gyermekvédelmi szakember megerősítette, hogy az LMBTQI diákok gyakori tapasztalata az előítéletes alapú iskolai bántalmazás, ugyanakkor nem kapnak rendszerszerű, átgondolt segítséget: a szakemberek csak a saját megszerzett tudásukra és tapasztalataikra támaszkodhatnak. Sokuk nemcsak az áldozatok segítségével foglalkozott, hanem fejleszteni akarta az iskolai környezetben végzett prevenció tevékenységét is.

Az iskolai erőszak speciális terület. Bár az intézmény falai között vagy akár azon kívül, az iskolatársak által használt online fórumokon olyan cselekmények is előfordulnak, amelyeket a Büntető törvénykönyv vagy más jogszabályok szankcionálnak (testi sértés, rongálás, zaklatás), ezeket, ha lehet, az érintettek korára és speciális helyzetére tekintettel általában elsődlegesen az intézményben érdemes kezelni, semmint a hatóságok elé vinni. Alapvető fontosságú ugyanakkor, hogy az intézmények biztosítsák minden diák tanuláshoz és biztonságához való jogát, és megfelelően kezeljék az előítéletes alapú iskolai erőszakot, illetve legyen zaklatás- és bántalmazás-ellenes szabályzatuk. S fontos az is, hogy az áldozatsegítők LMBTQI kliensekkel való munkájában alapvető hasonlóságok vannak, akár oktatási intézményben, akár áldozatsegítő hatóságoknál vagy szolgálatoknál dolgoznak.

2. KUTATÁSAINK TANULSÁGAI

AZ LMBTQI EMBEREK SAJÁTOS SZÜKSÉGLETEIT FIGYELEMBE VEVŐ SZEMLÉLET INTEGRÁLÁSA AZ ÁLDOZATSEGÍTŐ MUNKÁBA – KÖZÖS PONTOK ÉS KIHÍVÁSOK

2.1. A kutatás fő konklúziói

A projekt kutatási szakaszában **minden partnerszervezet igényfelmérő interjúkat készített, hogy jobban rálássunk az erőszak áldozatává vált LMBTQI emberek és az áldozatsegítő szakemberek szükségleteire.** A görög KMOP és a spanyol SURT az erőszak több formájára fókuszált és elsősorban állami, illetve önkormányzati fenntartású intézmények áldozatsegítő munkatársaival dolgozott. A német Dissens a peer-to-peer és közösségi alapú, civil szervezetek által nyújtott áldozatsegítő szolgáltatásokat vizsgálta. A Háttér Társaság a homo- és transzfób iskolai erőszak megelőzésére és kezelésére koncentrált, ezért iskolapszichológusokkal, iskolai szociális munkásokkal és a gyermekvédelem intézményeiben dolgozó szakemberekkel működött együtt. Az olasz Differenza Donna kutatásának fókuszában a leszbikus nők között előforduló párkapcsolati erőszak állt. A partnerek összesen **52 szakemberrel és 29 LMBTQI emberrel készítették interjút.** Az egyes országok eltérő jogi és társadalmi környezetéből, illetve a különböző erőszak típusok sajátosságaiból adódó különbségek ellenére az interjúk végső soron hasonló konklúziókhoz vezettek.

A kutatásban résztvevő szervezetek és szakemberek egyik fő észrevétele, hogy annak érdekében, hogy az LMBTQI emberek problémáit a maguk teljességében meg tudjuk ragadni, szélesebb látókörű, interszekcionális szemléletre van szükség az áldozatokat segítő rendszer minden szintjén: a tanácsadási gyakorlatok, a figyelemfelhívó, klienseket megszólító tevékenységek, a jogalkotás és a szakpolitikák szintjén is.

A szakembereknek több képzésre van szükségük specifikusan az LMBTQI erőszak-áldozatokról, és szükséges a megfelelően finanszírozott és a különböző közösségeket valóban elérő szolgáltatások bővítése, illetve megfelelő elérhetőségük biztosítása az áldozatok számára.

2.2. Az LGBTQI emberek láthatatlansága

A nemi alapú erőszakot legtöbbször a férfiak által a nők ellen elkövetett erőszakként definiálják, s így elsikkadnak az erőszak és a hátrányos megkülönböztetés összetettebb formái. A *Légy képen!* projekt nemcsak az interperszonális, személyek között megjelenő erőszakra fókuszált, hanem az erőszak egyéb, tágabb értelemben vett formáira is. Többek között:

- a strukturális erőszakra, a szexizmus-, rasszizmus-, homofóbia-, transzfóbia-, illetve társadalmi osztálykülönbség-alapú hátrányos megkülönböztetésre;
- az intézményi erőszakra a jogszabályokban, az egészségügyi intézményekben, a rendőrségnél, közintézményeknél és állami szerveknél;
- és az interperszonális erőszak tágabban értelmezett jelenségére a nyilvános terekben is (zaklatás, fizikai erőszak stb.).

Kutatásunk eredményei szerint a nemi alapú erőszak LGBTQI áldozatainak segítésére végzett munka jó része önkéntes, nem megfizetett munka, civil szervezetek végzik. **A megfelelő erőforrások elengedhetetlenek a minőségi munkához,** illetve a megfelelő társadalmi hatás eléréséhez. Ugyanakkor a tanácsadó/áldozatsegítő szolgáltatásokat nyújtó szakemberek gyakran nem kaptak megfelelő képzést pl. jogi kérdésekről.

Általánosságban elmondható, hogy **az LGBTQI emberek a nemi alapú erőszak áldozatainak segítséget nyújtani hivatott fősodorbéli szolgáltatások számára láthatatlanok maradnak.**

2.3. Kirekesztés vagy befogadó áldozatsegítés

Az LGBTQI emberek tapasztalatai igen gyakran nem jelennek meg a segítő szolgáltatások leírásában és megközelítésmódjaiban, módszertanában, s ez sokakat viszatart attól, hogy segítséget kérjenek. Az erőszak fogalmának vagy a nemi alapú erőszak tágabb értelmezésének hiánya sokaknak azt üzenheti, hogy a problémáik „nincsenek rajta a szolgáltatások radarján”, és hogy nem fognak tőlük megfelelő segítséget kapni: az LGBTQI emberek így nagyon sokszor nem kérnek segítséget, ha bántalmazás éri őket.

Ez végső soron ahhoz vezethet, hogy a szolgáltatások aktívan kirekesztik az LGBTQI embereket: például nem veszik figyelembe transznemű voltukat, vagy mindenki esetében azt feltételezik, hogy heteroszexuális és ciszszexuális.

Előítéletes alapú iskolai bántalmazás

A legsúlyosabb bántalmazást elszenvedő diákok sem minden esetben tesznek bejelentést az őket érő abúzusról, bántalmazásról. A 2016/17-es tanévre vonatkozó magyar kutatás szerint az LMBTQI diákok kétharmada (66%-uk) soha nem tett bejelentést az iskolájában az őt ért zaklatásról vagy bántalmazásról. Összesen mintegy egyharmaduk (34%) tett bejelentést az iskolában dolgozó felnőtteknek, és csak 12%-uk tette ezt legtöbbször vagy minden alkalommal.

Azokat, akik soha nem jelentették, ha áldozattá váltak, megkértük, hogy indokolják, miért nem kértek segítséget. Az érintett LMBTQI fiatalok 52%-a nem akarta, hogy a környezete megtudja róla, hogy leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer és/vagy interszex. Ugyanakkor a diákok fele (50%) nem bízott benne, hogy az iskola dolgozói bármit tennének az érdekében. Az őket ért incidenseket jelentőktől megkérdeztük, mennyire tartották hatékonynak a tanáraik vagy más iskolai dolgozók válaszait. 32%-uk azt jelezte, hogy az iskola dolgozói nem tettek semmit a probléma megoldása érdekében.

Fontos kérdés a fiatalok elérése is. **Az inkluzitásnak valóban működő gyakorlatnak kell lennie ahhoz, hogy hatékony lehessen.** A kutatásunk során készült interjúk rámutattak, hogy az LMBTQI embereknek gyakran maguknak kell felvilágosítást nyújtaniuk az általuk megkeresett segítő szolgálatok munkatársainak, ami stresszt és frusztrációt okoz, és könnyen ahhoz vezethet, hogy nem kérnek segítséget semmilyen áldozatsegítő szolgáltatástól, illetve szakembertől. Fontos hangsúlyoznunk: **az elméleti szintű nyitottság a hátrányos helyzetű csoportok felé önmagában nem jelenti azt, hogy egy szolgáltatás valóban úgy működik, hogy megfeleljen az adott személyek, csoportok szükségleteinek.** Ezért kutatásunk egyik legfontosabb megállapítása a **képzések szükségessége, hogy az áldozatsegítő szakemberek tájékozódhassanak az LMBTQI emberek mindennapi tapasztalatairól.**

2.4. Interszekcionális szemlélet

Az LMBTQI mozaikban szereplő csoportoknak más-más szükségletei vannak és sajátos problémákkal kell szembenéznie, és természetesen vannak olyanok is, akik egynél több betűhöz tartoznak. Az egyes emberek életében különböző hátrányos megkülön-

böztetések kapcsolódhatnak össze egymással: az LMBTQI emberek a szexizmuson, homofóbián, transzfóbián kívül rasszizmussal, fogyatékoság-ellenességgel, társadalmi osztály alapú hátrányos megkülönböztetéssel és a strukturális erőszak legkülönbözőbb formáival is találkozhatnak.

A szakemberek rendszerint **alábecsülik a mikroagressziók hatásait** a hátrányos megkülönböztetéssel küzdő emberek segítése során, annak ellenére, hogy ezeket már sokan tanulmányozták, és megerősítették erősen negatív hatásukat az érintetteknek. **A sérülékeny csoportokhoz tartozók hétköznapi problémái, a sok kisebb jelentőségű bántás együttesen az elismertnél jóval nagyobb mértékben terhelheti meg az érintettek pszichéjét.** Ilyenek például: a mindennapi beszélgetések, a közösségben folyamatosan jelen levő homofób és transzfób megjegyzések, viccelődés, ami megnehezíti az előbújást, valaki szexuális irányultságának vagy nemi identitásának el nem ismerése, megkérdőjelezése, a párkapcsolatok el nem ismerése.

A **strukturális erőszak** sem kap elégséges figyelmet: a hátrányos megkülönböztetés annyira elterjedt, hogy azt akár az erőszak által érintett emberek sem veszik észre. (Strukturális erőszaknak tekintünk minden olyan helyzetet, amelyben egy adott társadalmi struktúra tartja fenn az egyenlőtlenséget, vagyis valakinek, valakiknek egyébként elkerülhető szenvedést okoz.) **Az erőszak konkrét meghatározásai azért lehetnek különösen fontosak a segítő szervezetek munkájához és elérési hatékonyságához, mert az erőszak egyes formáit sokan nem ismerik fel.**

Általánosságban elmondható, hogy az olyan fogalmak, mint a megerősítés, a peer-to-peer szemléletmód, a patológizálás elkerülése és a hozzáférhetőség biztosítása központi fontosságú tényezők a segítségnyújtás fejlesztésében.

Igényfelmérésünk legfontosabb megállapításai tehát:

- A **jogszabályoknak és gyakorlatba ültetésüknek minden országban** biztosítaniuk kell, hogy a törvények praktikusán alkalmazhatók legyenek a nemi alapú erőszakot átélt *minden* ember támogatására.
- Szükséges az **erőszak meghatározásának kiszélesítése**, konkretizálása és látathatóvá tétele.
- A szakembereknek több, jobb, **specifikusabb, szélesebb körű és részletesebb tudást adó képzésre** van szükségük ahhoz, hogy felkészültek legyenek a rájuk bízott szociális segítő munkára.

Reményeink szerint ez az útmutató hasznos eszköz lesz mindezek előmozdításában.

Hogyan gondolkodjunk az interszekcionalitásról a szolgáltatásunkban

A *Légy képpen!* projekt kutatási szakaszában egyértelművé vált, hogy a hátrányos megkülönböztetést vagy erőszakot az ellátórendszernek jelentő LGBTQI emberek gyakran a hátrányos megkülönböztetés összetett hálójával találkoznak: nemcsak LGBTQI identitásuk jellemzi őket, de olyan tényezők is, mint a fogyatékoságuk, társadalmi osztályuk, etnikai csoporthoz tartozásuk, bevándorló háttérük, vallásuk, életkoruk stb. Magyarországon például egy roma személy a rasszizmus súlyosabb formáival találkozhat, ha LGBTQI identitásának is látják őt, illetve az is előfordulhat, hogy hátrányos megkülönböztetést, előítéletességet tapasztal éppen ott, ahová segítségért fordult.

Az erőszakot elszenvedettek számára szolgáltatást nyújtóknak olyan képzésben kellene részesülniük, amely segít felismerni a hátrányos megkülönböztetés különböző formáit és esetenként interszekcionális voltát, hogy inkluzívabb támogatást tudjanak nyújtani az emberek szélesebb csoportja számára, illetve összetettebb problémák esetén is. Például számos országban nincsenek olyan hajléktalanszállások, amelyek befogadnak LGBTQI embereket; ennek következtében az LGBTQI hajléktalan emberek kénytelenek az utcán élni. Az interszekcionalitás azt is jelenti, hogy feltárjuk a hátrányos megkülönböztetés egyes konkrét esetei mögött álló strukturális elemeket, és a problémákat nem pusztán egyéni szerencsétlenségként kezeljük.

Az elnyomás és a privilégiumok különböző formáinak összetettségét érdemes mindig figyelembe venni és integrálni az áldozatsegítő munkába. Néhány elgondolkodtató kérdés:

- Milyen típusú problémákra kapott érzékenyítő képzést a szolgáltatás, amelynek dolgozunk, és melyekre nem (pl. rasszizmus, fogyatékoságellenesség, társadalmi osztály alapú diszkrimináció, életkori diszkrimináció)?
- Vannak-e a segítő szolgálatnál iránymutatások az egyes csoportokkal való munkához (pl. LGBTQI fiatalok, hajléktalanok, egyes országokból származó bevándorlók, menekültek stb.)?
- Mely csoportok előtt áll elvileg nyitva a szolgáltatás?

- Kik veszik valójában igénybe a szolgáltatást? Vannak olyan csoportok, amelyek egyáltalán nem jelennek meg a kliensek között? (Lehetnek olyan láthatatlan akadályok, amelyek távol tartanak egyes csoportokat a szolgáltatás igénybevételétől, az interszekcionalitásról való gondolkodás azonban csökkentheti ezeket.)
- A szolgáltatás munkatársai között megtalálhatók-e különböző identitások és csoportok képviselői, pl. etnikai háttér, fogyatékoság/épség, különböző nemi identitások, szexuális irányultság, életkor (fiatalabb és idősebb szakemberek széles skálája) tekintetében?
- Van-e szükségünk képzésre munkatársaink interkulturális kompetenciáinak fejlesztése érdekében?

További olvasmányok

UNI-FORM összefoglaló a gyűlölet-bűncselekményekről. Háttér Társaság, 2017. <http://hatter.hu/kiadvanyaink/uniform>

Támogató barátok, tehetetlen intézmények: Az LMBTQI diákok iskolai tapasztalatai Magyarországon az Országos Iskolai Környezet Kutatás alapján. Háttér Társaság, 2019. <http://hatter.hu/kiadvanyaink/iskolai-kornyezet-kutatas-2017>

3. JOGI KERETEK

Az elmúlt évtizedekben Európa országai számos fontos lépést tettek az LMBTQI emberek egyenlő jogainak biztosítása érdekében. A hátrányos megkülönböztetés és a gyűlölet-bűncselekmények elleni védelem jogi kereteit továbbfejlesztették az Európai Unió, az Európa Tanács és az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) ajánlásai is.

Az Európai Unión belül az LMBTQI emberek jogait az egyes államok törvényei különbözőképpen kezelik. Egyesek az elmúlt évtizedek során az élettársi kapcsolatok elismeréséről fogadtak el jogszabályokat, más országokban, immár az EU-állampolgárok túlnyomó többségének lakóhelyén az azonos neműek között létesített házassághoz való jogot is elismerik (Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Németország, Izland, az Egyesült Királyság, Írország, Luxemburg, Málta, Norvégia, Portugália, Spanyolország, Svédország), illetve az azonos nemű párok közös örökbefogadásához, vagy partnerük gyermekének örökbefogadásához való jogát is (Andorra, Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Németország, Izland, az Egyesült Királyság, Írország, Luxemburg, Málta, Norvégia, Portugália, Spanyolország, Svédország).

Magyarországon az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény tiltja a szexuális irányultság és nemi identitás alapján való hátrányos megkülönböztetést, és a Büntető törvénykönyv is nevesítve rendeli büntetni a szexuális irányultság és nemi identitás alapján elkövetett gyűlölet-bűncselekményeket („közösség tagja elleni erőszak”, „közösség elleni uszítás”). Bár az azonos nemű párok bejegyzett élettársi kapcsolatot köthetnek, ami sok tekintetben a házassággal azonos jogokat biztosít, az általuk nevelt gyermekeknek nem lehetnek mindketten a szülei; ezzel az állam jogbizonytalanságban tart, sőt hátrányos megkülönböztetésnek tesz ki minden olyan gyermeket, akit azonos nemű szülők vállaltak és nevelnek.

Az áldozatvédelmi irányelv. 2012-ben az Európai Parlament és az Európai Tanács elfogadta a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szóló 2012/29/EU Irányelvet. Az ún. áldozatvédelmi irányelv célja annak biztosítása, hogy a bűncselekmények áldozatai

megfelelő tájékoztatást, támogatást és védelmet kapjanak, és részt tudjanak venni a büntetőeljárásokban. Az irányelv előírja, hogy a tagállamok személyre szabott szolgáltatásokat nyújtsanak az áldozatok számára, és kiemelt figyelmet fordítsanak azokra, akik valamely tulajdonságuk miatt előítélet vagy diszkrimináció motiválta bűncselekmények áldozatává váltak. Az áldozatvédelmi irányelv szerint a nemi alapú erőszak olyan bűncselekmény, amely valamely személy ellen irányul annak neme, nemi identitása vagy nemi önkifejezése miatt, vagy egy adott nemhez tartozó személyeket aránytalanul nagy számban érint. Az ilyen bűncselekmények az áldozatok számára fizikai, szexuális vagy érzelmi természetű károkat okozhatnak, illetve anyagi veszteséget eredményezhetnek.

Az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala meghatározása szerint¹ a gyűlölet-bűncselekmény olyan bűncselekmény, amelynek indítéka valamely embercsoporttal szembeni előítélet. Ehhez a besoroláshoz a cselekménynek két kritériumot kell kimerítenie: egyrészt a büntetőjog által üldözöttnek, másrészt előítélet által motiváltnak kell lennie. Az előítéletesség körébe tartoznak az előzetes negatív vélemények, a sztereotípiák, az intolerancia vagy a valamely közös tulajdonsággal rendelkező személyek csoportja elleni gyűlölet is. Ez a közös tulajdonság lehet a rassz, az etnikai származás, a nyelv, a vallás, a nemzetiség, a szexuális irányultság, a nem vagy más lényegi tulajdonság is. A gyűlölet-bűncselekmény nem feltétlenül személy ellen irányul, vagyoni károkat is okozhat (pl. személyes tulajdon megrongálása vagy közösségi események rongálást is magában foglaló megtámadása esetén).

Az áldozatvédelmi irányelv 9. preambulumbekzdése egyértelműen rögzíti, hogy a bűncselekmény mellett, hogy az Európai Unió Alapjogi Chartájában lefektetett egyéni jogok megsértését jelenti, a társadalom ellen is irányul. Ennek megfelelően a bűncselekmények áldozataival tisztelettel, tapintattal és szakértelemmel kell bánni, anélkül, hogy bármilyen megkülönböztetés érné őket fajuk, bőrszínük, etnikai vagy társadalmi származásuk, genetikai tulajdonságuk, nyelvük, vallásuk vagy meggyőződésük, politikai vagy bármely más véleményük, nemzeti kisebbséghez tartozásuk, vagyoni helyzetük, születésük, fogyatékoságuk, életkoruk, nemük, nemi identitásuk és annak kifejezése, szexuális irányultságuk, tartózkodásra való jogosultságuk vagy egészségi állapotuk miatt.

---

¹ A Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) intézménye. Támogatja és szakértelmével segíti a tagállamokat és a civil szervezeteket a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok és a diszkrimináció-mentesség megvalósításában.

A gyűlölet-bűncselekmények áldozatait a magyar jog különleges bánásmódot igénylő sértettként ismeri el², és őket ebbéli minőségükben különböző támogatások és védelmi intézkedések illetik meg.

Az egyenlő bánásmódról szóló törvény³ megköveteli – többek között – minden állami szervtől, ideértve a rendőrséget, az ügyészséget, a bíróságot és az áldozatsegítő szolgálatokat is, hogy a működésük során tartsák meg az egyenlő bánásmód követelményét, azaz tartózkodjanak a diszkriminációtól: a szexuális irányultságon és a nemi identitáson alapuló hátrányos megkülönböztetés és zaklatás kifejezetten tilalmazott.

2019. augusztus elsejétől hatályos az *ORFK 30/2019. (VII. 18.) utasítása a gyűlölet-bűncselekmények kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról*. Már 2019 szeptemberétől minden rendőrkapitányságon mentort kellett kijelölni a gyűlölet-bűncselekmények felismerésének elősegítése céljából, akinek személyéről és elérhetőségéről a rendőrkapitányság állományát tájékoztatni kellett. Az ORFK-n illetve a megyei rendőr-főkapitányságokon már 2012 óta ki voltak jelölve a gyűlölet-bűncselekmény szakvonal tagjai, az ő feladataikat konkretizálja az utasítás. A rendőrkapitányságok közrendvédelmi és bünyügyi állományának oktatásban kell részesülnie az előítélet-indikátorok listája használatáról, valamint a gyűlölet-bűncselekmények jellemzőiről.

Az utasítás kimondja, hogy a rendőr eljárása során valamennyi bűncselekmény esetén köteles mérlegelni az előítéletes indíték esetleges jelenlétét. Lényeges az is, hogy az utasítás kimondja: az intézkedő rendőr az áldozattal nyugodt, objektív és a szakszerűség keretein belül az áldozatot támogató kommunikációt köteles folytatni. A rendőr az áldozat viselkedésével, kultúrájával, származásával, közösségével kapcsolatban nem jeleníthet meg személyes értékítéletet, köteles tartózkodni a sztereotip, előítéletet hordozó vagy az áldozat hibáztatására utaló szavak és kifejezések használatától.

² 2017. évi XC. tv. a büntetőeljárásról (Be.)

³ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

A Köznevelési törvény (2011. évi CXCV. törvény) alapelvei között rögzíti, hogy a köznevelés egészét a tudás, az igazságosság, a rend, a szabadság, a méltányosság, a szolidaritás erkölcsi és szellemi értékei, az **egyenlő bánásmód**, valamint a fenntartható fejlődésre és az egészséges életmódra nevelés határozzák meg (1.§ (2)).

A Nemzeti Alaptanterv a *szociális és állampolgári kompetenciák* körében kiemeli az emberi jogok teljes körű tiszteletét, ideértve az egyenlőség, a demokrácia, a vallási és etnikai sokszínűség tiszteletben tartását, az *Ember és társadalom* műveltségi területnek pedig alapvető fejlesztési feladata **az egyenlő bánásmóddal és esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és készségek** fejlesztése.

4. AZ LMBTQI EMBEREK ELLENI ERŐSZAK MEGHATÁROZÁSA, FAJTÁI ÉS HATÁSAI

Az erőszak és a nemi alapú erőszak meghatározásai

A Violence Prevention Alliance (Erőszak-megelőző Szövetség⁴, az Egészségügyi Világszervezet tagállamaiból, nemzetközi ügynökségekből és civil szervezetekből álló hálózat az erőszak megelőzéséért) az erőszak fogalmát ugyanúgy határozza meg, mint a *World report on violence and health* (WRVH):

„fizikai erő vagy kényszerítés szándékos alkalmazása vagy fenyegetés ezek alkalmazásával az elkövető saját maga, egy másik személy vagy csoport vagy közösség ellen, amely fizikai vagy lelki sérülést, halált, fejlődési rendellenességet vagy deprivációt okoz vagy nagy valószínűséggel okozhat.”⁵

Ezt a definíciót sokan kritizálták, amiért csak egyéni erőszakos cselekményekre koncentrált, és figyelmen kívül hagyja a társadalmunkat átható rendszerszintű erőszakot, illetve azért is, mert kizárólag a fizikai erőszakra vonatkozik. A kritikusok azt is hangsúlyozzák, hogy a nemi alapú vagy nemekhez kapcsolódó erőszak meghatározásának magában kellene foglalnia a szexista, szexualizáló vagy normákon alapuló zaklatást és erőszakot is, függetlenül a célpont kilététől.

A nemi alapú erőszak esetében a személy neme miatt válik az erőszak célpontjává. Ez a jelenség a nemek egyenlőtlenségében gyökerezik, és olyan ideológiákra épül, amelyek szerint a nők alacsonyabb rendűek a férfiaknál. Ezért a nemi alapú erőszak nagyrészt nők és lányok ellen irányul; időnként a „nők és lányok elleni erőszak” kifejezéssel írják le. Azonban olyan emberek is célpontjává válhatnak, akik mások szerint nem alkalmazkodnak a szexuális és/vagy nemi normákhoz.

⁴ <http://www.who.int/violenceprevention/en/>

⁵ <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>

A *Légy képből!* projekt célja, hogy módszertani segítséget dolgozzon ki az áldozatsegítő szakembereknek, hogy az általuk nyújtott szolgáltatások könnyebben elérhetőek legyenek az LMBTQI kliensek számára. Ez a fejezet az LMBTQI emberek által leggyakrabban megtapasztalt erőszakfajtákat tekinti át.

Az LMBTQI emberek a nemi alapú erőszak különböző megnyilvánulásaival találkozhatnak; ilyenek lehetnek az őket szexualitásuk, nemi identitásuk vagy nemi jellemzőik miatt érő gyűlölködő megnyilvánulások, de a családon belüli és a párkapcsolati erőszak is.

4.1. A homo-, bi- és transzfóbia mint nemi alapú erőszak

A kutatók szerint a homofóbia, bifóbia és transzfóbia előítéleteken, félreértéseken, téves információkon, sztereotípiákon és félelmeken alapul, amelyeknek mélyen gyökerező társadalmi, közösségi, vallási, történelmi, kulturális vagy egyéb okai lehetnek. Fontos azonban azt is figyelembe vennünk, hogyan osztja társadalmunk csoportokra az embereket (például férfiak és nők, cisz és transz emberek), és hogyan szervezi azután ezeket a csoportokat hierarchiába oly módon, hogy az egyik csoport privilegizált, a másikat viszont diszkrimináció éri. Az LMBTQI-fóbia ennek a diszkriminációnak egy megnyilvánulása. Előítéleteinket és a társadalmi hatalmi struktúrákat gyakran családuinkban vagy más társadalmi csoportokban sajátítjuk el, az oktatási intézmények és az állami szakpolitikák pedig hozzájárulnak a fenntartásukhoz, így súlyosbítva az LMBTQI emberek által megélt hátrányos helyzetet és egyenlőtlen bánásmódot.

Az LMBTQI-fóbiából eredő erőszak nemi alapú erőszak. A nemi alapú erőszak más formáihoz hasonlóan ez is a nemekkel kapcsolatos normatív elvárásokon alapul. A különböző társadalmak és közösségek elvárásokat támasztanak az elfogadható nemi szerepekkel, illetve nemekhez kötött viselkedési módokkal kapcsolatban, és ha valaki ezeket a határokat áthágja, könnyen fizikai vagy verbális támadás célpontjává válhat. Néhány példa a nemiszerep-elvárások áthágására:

- A meleg férfiak megszegik a férfiasság normáját, mivel szexuálisan más férfiakhoz vonzódnak.
- A leszbikusok megszegik a nőiesség normáját, mivel szexuálisan más nőkhöz vonzódnak.
- Néhány férfi és nő azzal szegi meg a férfiasság/nőiesség normáit, hogy nemi önkifejezésük nem felel meg a nekik kijelölt nemi szerepnek (például ha egy férfi „túl nőiesen” vagy egy nő „túl férfiasan” néz ki).

4. AZ LMBTQI EMBEREK ELLENI ERŐSZAK MEGHATÁROZÁSA, FAJTÁI ÉS HATÁSAI

- Egyes nők azzal szegik meg a nőiesség normáját, hogy ugyanolyan bánásmódot követelnek, mint a férfiak (például a családban, a munkahelyen vagy a közéletben).
- A transz emberek azzal szegik meg a nemi elvárásokat, hogy ellentmondanak annak az elképzelésnek, amely szerint az ember társadalmi nemét a biológiai neme határozza meg.
- A nembináris transz emberek is megszegik a nemi elvárásokat, mert a kultúránk által elfogadott két nemen (férfi és nő) kívül helyezik magukat.
- Az interszex emberek áthágják a biológiai nem bináris felosztásának elképzelését azzal, hogy testük nem sorolható egyértelműen a férfi vagy nő kategóriákba, ezáltal felfedik, hogy az emberek két nemre osztása kulturális konstrukció. (Az interszex embereken végrehajtott orvosi kezelések is mutatják, milyen mértékben ragaszkodik a társadalom ahhoz, hogy mindenki kövesse a kulturális normákat.)

4.2. Az LMBTQI-fóbiából eredő gyűlölet-bűncselekmények

Gyűlölet-bűncselekmény alatt – egyszerűen fogalmazva – **azon bűncselekményeket értjük, amelyeket előítéletes indokból** követnek el.

Az EBESZ meghatározása szerint gyűlölet-bűncselekmény minden olyan bűncselekmény, ideértve a **személy vagy vagyon elleni bűncselekményeket**, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak valamely közös tulajdonság (pl. faji hovatartozás, nemzeti vagy etnikai származás, nyelv, bőrszín, vallás, nem, kor, értelmi vagy testi fogyatékoság, szexuális irányultság vagy más hasonló tulajdonság) által **meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása**, vagy e csoporthoz fűződő kapcsolata áll.

A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni kiemelt büntetőjogi fellépés azért szükséges, mert az előítéletes indokból elkövetett bűncselekmények nem csak a sértettre vannak **különösen traumatizáló hatással**, hanem azt az **egész közösséget is megfélemlíthetik**, amelyhez való tartozás vagy vélt tartozás miatt történik a támadás. Az ilyen támadások ugyanakkor az egész társadalom békéjét is fenyegetik, mert hozzájárulhatnak az etnikai, vallási vagy más törésvonalak mentén kialakuló **feszültségek fokozódásához**.

(Forrás: Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport, gyuloletellen.hu)

Homofób vagy transzfób gyűlölet-bűncselekményről akkor beszélünk, ha a támadó indítéka az áldozat vélt vagy valós szexuális irányultsága, nemi identitása és/vagy nemi önkifejezése volt. A magyar büntetőjog védelmet nyújt a homofób és transzfób gyűlölet-bűncselekményekkel szemben. 2013 óta mind a gyűlöletbeszéd (közösség elleni uszítás), mind a gyűlölet-bűncselekmény (közösség tagja elleni erőszak) tényállása tartalmazza a szexuális irányultságra és a nemi identitásra való kifejezett utalást.

Közösség tagja elleni erőszakot⁶ követ el, aki valakinek a nemi identitása vagy szexuális irányultsága miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen. Súlyosabban minősülő bűncselekmény, ha valaki mást a nemi identitása vagy szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, illetve ha a közösség elleni erőszakot fegyveresen, felfegyverkezve, jelentős érdeksérelmet okozva, a sértett sanyargatásával, csoportosan vagy bűnszövetségben követik el.

A közösség elleni uszítás⁷ akkor valósul meg, ha valaki nagy nyilvánosság előtt a lakosság egyes csoportjai ellen – többek között nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – erőszakra vagy gyűlöletre uszít.

Az említett tényállásokon kívül **más bűncselekményeknél is figyelembe kell venni az előítéletet mint indítékot**: vagy minősítő körülményként (a törvényben általánosan „aljas indokként” említve, pl. emberölésnél) vagy az esetjog által kimunkált ún. súlyosító körülményként (pl. rongálás, zaklatás esetén).

Az interszexualitás mint védett tulajdonság nincs nevesítve a törvényben, de a fenti két bűncselekménynél a nyitott áldozati kör („a lakosság egyes csoportjai”) miatt, illetve más bűncselekményeknél a büntetés kiszabásánál minősítő vagy súlyosító körülményként figyelembe kell venni ezt a tényezőt is.

Előítélet-indikátorok

Az előítélet-indikátorok olyan objektív tények vagy körülmények, amelyekből arra következtethetünk, hogy az adott bűncselekményt előítéletes indítékból követték el. (A valószínű indítéka következtethetünk belőlük, de nem feltétlenül bizonyítják, hogy a bűncselekményt valóban előítéletes indítékból követték el.)

⁶ Büntető törvénykönyv (Btk.) 216. §

⁷ Btk. 332. §

Az előítélet-indikátorok segítene a rendőrségnek, más hatóságoknak és az áldozatsegítő szakembereknek annak megítélésében, hogy egy nekik bejelentett vagy leírt bűneset gyűlölet-bűncselekmény volt-e.

A homo- és transzfób gyűlölet-bűncselekmények jogi szabályozása

Sajnos nehéz felmérni, hogy mennyire hatékonyak az ilyen bűncselekményekre adott jogi és rendőrségi válaszok. Ezt az is nehezíti, hogy sok gyűlölet-bűncselekményt nem jelentenek be, és nincs szisztematikus adatgyűjtés. A sérülékeny csoportok ellen elkövetett gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó törvények végrehajtásával és alkalmazásával kapcsolatban rendszerszintű hibák is megjelennek. Ilyenek például:

- az incidensek a hatóságok esetenként nem minősítik gyűlölet-bűncselekménynek,
- a rendőrség gyakran nem teszi meg a szükséges intézkedéseket,
- a hatóságok nem megfelelően végzik a nyomozást.

Elterjedtség és aluljelentettség

Azt biztosan tudjuk, hogy az LMBTQI-ellenes gyűlölet-bűncselekmények egész Európában elterjedtek. Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) 2013-as LMBTQI felmérése azt találta, hogy a megelőző öt év során az LMBTQI emberek több mint egynegyedét (26%) érte erőszak vagy erőszakkal való fenyegetés. A transz emberekre vonatkozó adatok még riasztóbbak: egyharmaduk (34%) mondta azt, hogy a felmérést megelőző öt éven belül fizikai vagy szexuális erőszak vagy erőszakkal való fenyegetés érte. A civil szervezetek jelentései szintén sok LMBTQI-ellenes gyűlölet-bűncselekményről számolnak be. Az FRA 2013-as felmérése azt is megmutatta, hogy Európa-szerte jellemző a homofób és transzfób erőszak aluljelentettsége. A válaszadók a megelőző öt évben történt eseteknek alig több mint egyötödét (22%) jelentették be.

A homofób incidensek leggyakoribb formái a csúfolódástól, nyilvános megszégyenítéstől, outolástól, pletykaterjesztéstől, megfélemlítéstől, kirekesztéstől, elszigeteléstől és internetes zaklatástól a fizikai és szexuális erőszakig és a halálos fenyegetésekig terjednek:

- az összes válaszadó csaknem 20%-a beszámolt legalább egy homofób incidensről a felmérést megelőző három évben,
- 10%-ukat érte fizikai támadás,
- csaknem 20%-ukat fenyegették erőszakkal,
- csaknem 10%-ukat kényszerítették akaratuk ellenére szexuális érintkezésre.

8 Az előítélet-indikátorok listája az alábbi kiadványon alapul: OSCE/ODIHR: *Understanding Hate Crimes: A Handbook for Bosnia and Herzegovina*. 2010. pp. 9-10. <https://www.osce.org/odihhr/104165>

Előítélet-indikátor lista (a teljesség igénye nélkül)

A sértett vagy a tanúk észlelése

- A bűncselekmény által közvetlenül érintett személyek vagy a tanúk úgy vélik, hogy gyűlölet-bűncselekmény történt?

Megjegyzések, feliratok, mozdulatok, graffiti

- Tett-e a gyanúsított olyan szóbeli vagy írásbeli megjegyzéseket vagy mozdulatokat, amelyek az áldozat csoporthoz tartozására utalnak?
- Hagyott-e az elkövető a helyszínen rajzot, jeleket, szimbólumokat vagy graffitit?
- Ha tulajdon elleni bűncselekmény történt, olyan helyen történt-e, amelynek különleges vallási vagy kulturális jelentősége van (például történelmi emlékmű, temető stb.)?

Vallási, etnikai, nemi és kulturális különbségek

- Az áldozat és a gyanúsított különböző etnikai/nemzetiségi csoportokhoz tartoznak-e, eltér-e a szexuális irányultságuk vagy nemi identitásuk?
- Az incidens idején az áldozat LMBTQI vagy más kisebbségi szervezet rendezvényén vett részt, vagy ilyen rendezvényhez kapcsolódó tevékenységet végzett?
- Olyan időpontban történt-e az incidens, amely az adott csoport szempontjából különleges jelentőségű (például Pride eseményen)?

Szervezett gyűlöletcsoportok

- A helyszínen maradtak-e olyan tárgyak vagy jelek, amelyek arra utalnak, hogy a bűncselekményt szélsőséges csoportok tagjai követték el?
- Van-e jele annak, hogy ilyen csoport aktív a környéken (pl. posztterek, graffitik, szórólapok)?

Korábbi előítéletes alapú bűncselekmények/incidensek

- Történtek már hasonló incidensek a környéken? Ha igen, kik ellen?
- Az érintett kapott-e zaklató emaileket vagy telefonüzeneteket, illetve érte-e őt szóbeli zaklatás a célcsoporthoz való tartozása miatt?
- Az incidens olyan helyen vagy annak közelében történt-e, amelyet általában egy adott csoporttal hoznak kapcsolatba vagy amelyet ennek a csoportnak a tagjai szoktak látogatni (pl. közösségi ház, szórakozóhely, LMBTQI szervezet irodája)?⁸

Részletesebb, bővebb indikátorlista magyarázatokkal és példákkal a Gyűlölet-bűncselekmények elleni munkacsoport honlapján: http://gyuloletellen.hu/sites/default/files/gym_indikatorlista_ketoszlopos_vegleges.pdf

4. AZ LMBTQI EMBEREK ELLENI ERŐSZAK MEGHATÁROZÁSA, FAJTÁI ÉS HATÁSAI

A nemek közötti egyenlőtlenségek és a nemi alapú előítéletek még nagyobb arányban sújtják a transz embereket, akik különösen ki vannak téve a nemi alapú erőszak veszélyének, mivel áthágják a hagyományos nemi normákat és szerepeket.

A gyűlölet-bűncselekmények hatása

A gyűlölet-bűncselekményeket megtapasztalt emberek erősebben traumatizálódnak, mint más bűncselekmények áldozatai. Gyakrabban szenvednek poszttraumás stressztől, depressziótól, szorongástól, gyakrabban élnek meg haragot és aggódhatnak a biztonságuk miatt, mint azok, akik ellen nem előítéletes indítékból követtek el bűncselekményt. A gyűlölet-bűncselekmény ugyanis azt üzeni az érintett csoport tagjainak, hogy nem látják őket szívesen a társadalomban és hogy nincsenek biztonságban. Ráadásul amikor valaki azt látja, hogy a csoportot, amelyhez tartozik, diszkrimináció és erőszak éri, az csökkenti az önbizalmát.

A gyűlölet-bűncselekmények minden érintett, az egyének és közösségeik számára is felzaklatók. Amikor valaki egy traumatikus esemény áldozata vagy tanúja lesz, fizikai, érzelmi vagy pszichés sérülései keletkezhetnek függetlenül attól, hogy végül történt-e a támadás során testi erőszak. Súlyosabb esetekben akut stresszreakciót produkálhat. Bár mindenki egyéni módon reagál a traumatikus eseményekre, ezek a reakciók csoportokba sorolhatók. A legtöbb esetben több reakció kombinációja jelenik meg:

Érzelmi reakciók: félelem, szégyen, szorongás, tehetetlenségérzés, bizonytalanság, szomorúság, depresszió, a kontrollvesztéstől való félelem, pánikrohamok, bűntudat, bizalmatlanság másokkal szemben, túlérzékenység, állandó hangulatingadozások és más intenzív érzelmi reakciók;

Fizikai reakciók: szédülés, remegés, izomfeszültség, pszichomotorikus zavarok, izzadás (különösen a tenyéren), fejfájás, erős fényérzékenység, fázás, szívdobogás, magas vérnyomás, alacsony vércukorszint, emésztési zavarok, erős izgalom, beszédzavarok, légzészavarok, a sokk különböző fázisai;

Viselkedési reakciók: szűkszavúság, a kommunikáció elutasítása, elszigetelődés, sírás, agresszió, kifakadások, türelmetlenség, alkohol- vagy drogfogyasztás, önbántalmazás, öngyilkossági kísérlet;

Kognitív reakciók: dezintegráció, zavarodottság, koncentrációs zavarok, beszédzavarok, feledékenység, a figyelem elterelődése.

4.3. Iskolai erőszak

Az iskolai bántalmazás (bullying) az agresszív viselkedésnek egy olyan típusa, amelynek célja a hatalom elérése, illetve demonstrálása érdekében történő erőfitogtatás. Jellemző kritériumai:

- a bántalmazó szándékosan bántja áldozatát és erre nem személyes oka van;
- ismétlődik, nem egyszeri bántásról van szó;
- a bántalmazó olyan áldozatot választ, aki nála valamiért gyengébb pozícióban van, és nem tud ellenállni.

A homofób és transzfób iskolai erőszakról lásd a kiadvány elején, a Szómagyarázatok fejezet **Előítéletes alapú iskolai zaklatás, bántalmazás** szócikkét.

A zaklatás célpontjává könnyen válik olyan tanuló, aki pl. szexuális irányultsága, nemi identitása, etnikai hovatartozása vagy vallása miatt könnyen beazonosítható jellemzőkkel rendelkezik. Az ilyen diákokat érő, megválaszolatlanul hagyott támadások a gyermeki közösségben a kirekesztő hajlamot erősítik.

Sok esetben fordul elő, hogy a nehezebben vagy nem beazonosítható jellemzőkkel rendelkező tanulók a rejtőzködés stratégiáját választják, így a legritkább esetben szembesülnek közvetlenül zaklatással vagy kiközösítéssel. Ugyanakkor az is nehezen feldolgozható és ártalmas számukra, ha rejtőzködőként kell szembesülniük osztálytársaik vagy közvetlen környezetük kifejezett ellenszenvével.

4.4. Állami erőszak interszex emberekkel szemben

„Egy olyan világban, amelyben az emberek és a kormányok többsége csak két biológiai nemet (a férfit és a nőt) ismer és fogad el, az interszex emberek létezése és teste nem elfogadott. Az egészséges interszex testre „orvosi problémaként” és „pszichoszociális veszélyhelyzetként” tekintenek, amelyet műtétekkel, hormonkezelésekkel, valamint egyéb orvosi és olykor pszichológiai kezelésekkel helyre kell hozni”, áll az OII Europe *Az interszex emberek emberi jogainak védelme* c. kiadványában (OII Europe, ILGA Europe, Magyar LMBT Szövetség, 2017).⁹

⁹ http://lmbtszovetseg.hu/sites/default/files/mezo/file/lmbtszov_interszexhogyansegithetsz.pdf

Az interszex emberek fizikai integritása gyakran sérül mindjárt születésük után, gyerekkorukban, kamaszkorukban vagy akár felnőttkorukban: például előzetesen, személyesen és teljes tájékoztatás után adott beleegyezésük nélküli orvosi beavatkozásokat hajtanak végre rajtuk. Ez a pszichés traumán felül súlyos fizikai károsodásokat okozhat: többek között fájdalmas hegeket, érzécsökkenést, csonttritkulást és húgyúti problémákat. Az interszex gyerekek családi élete tabuként kezelt állapotuk és annak egészségügyi problémaként való kezelése miatt gyakran nem problémamentes. Az orvosi kezelések, valamint a társaiktól elszenvedett zaklatás miatt a korai iskolaelhagyás kockázata is megnövekszik körükben.

Az interszex felnőttek egy része nehezen talál munkát a megfelelő képzettség hiánya vagy fizikai állapota, illetve a társadalmi megbélyegzettségéből adódó alacsony önértékelése miatt. A betegként kezelés és az emiatt elszenvedett traumák miatt nagyobb a kockázata annak, hogy nincs megfelelő végzettségük, és ezért szegénységben élnek. Az interszex emberek életük minden szakaszában ki vannak téve a megbélyegzésnek, a rendszerszintű és szóbeli diszkriminációnak, zaklatásnak, valamint annak, hogy nem kapnak megfelelő orvosi ellátást, vagy nem jutnak hozzá a számukra szükséges kezelésekhez, nem élveznek jogi elismerést, és testük a társadalom számára láthatatlan.

Az interszex emberek szervezetei ezért azt követelik, hogy szüntessék meg a csonkító és „normalizáló” gyakorlatokat: ilyenek a nemi szerveken végrehajtott műtétek, a pszichológiai és egyéb orvosi kezelések. Ehelyett az interszex embereknek meg kell adni a lehetőséget, hogy maguk dönthessenek a testi integritásukat, fizikai autonómiájukat és önrendelkezésüket érintő kérdésekben

4.5. Partnerkapcsolati erőszak azonos nemű és transz emberek párkapcsolatain

A családon belüli és a párkapcsolati erőszak elterjedtségére és hatásaira a nőmozgalom hívta fel a figyelmet. Újabban készült tanulmányok kimutatták, hogy az azonos nemű párok közötti és a transz emberek ellen elkövetett párkapcsolati erőszakot gyakran alulbecsülik a köztudatban (Viggiani, 2015). A transz nők gyakran különösen sérülékenyek és védtelenek az erőszakos párkapcsolatokban, fokozott gazdasági kiszolgáltatottságuk és társadalmi elszigeteltségük miatt.

Az LMBTQI emberek az erőszak következő formáit nevezték meg, amikor párkapcsolati élményeikről kérdezték őket

- féltékenység, ezzel kapcsolatos vádaskodás (ez gyakran előzi meg az erőszakos kitörést);
- állandó ellenőrzés (telefonon, sms-ben);
- fizikai erőszak: meglökés, megütés;
- elszigetelés (barátoktól, szülőktől);
- zsarolás (pl. munkahely elvesztésével);
- zaklatás (a párkapcsolat idején vagy szakítás után);
- szexuális erőszak;
- randierőszak (erőszakos viselkedés vagy azzal való fenyegetés egy kapcsolat ismerkedési szakaszában);
- ragaszkodás ahhoz, hogy a másik változzon meg;
- dühkitörések, tárgyak csapkodása, eltörése.¹⁰

Az erőszakos partnerek irányítani akarják partnerüket, és erőszakkal, kényszerítéssel igyekeznek letörni az ellenállását. Az erőszakos viselkedést minták követésével tanulják el, és elsősorban akkor követnek el erőszakos cselekedeteket, ha a büntetés kockázata viszonylag alacsony. A társadalomban elterjedt homo- és transzfóbia hozzájárul ahhoz, hogy az erőszak észrevétlen és büntetlen maradjon, mivel az erőszak áldozatai gyakran elszigetelődnek vagy eleve elszigeteltek, és nem tudnak segítséget kérni családjuktól vagy hatóságoktól.

4.6. Összegezés: az LMBTQI emberek elleni erőszak a segítő szolgálatok mindennapi tapasztalatai szerint

A projekt részeként a partnerszervezetek interjúkutatást, igényfelmérést végeztek saját országaikban. A segítő szolgálatokhoz, szakemberekhez forduló LMBTQI embereknek gyakran sértették meg az alapvető jogait, különösen ha transznemű vagy interszex emberek, vagy LMBTQI identitásuk mellett más elnyomott csoportokhoz is tartoznak.

¹⁰ Lásd a Háttér Társaság által elkészített „Vérző szerelem” c. kiadványában (bleedinglove.eu): <http://hatter.hu/sites/default/files/dokumentum/kiadvany/bleedinglove-infokiadvany-0.pdf>, 22. o.

4. AZ LMBTQI EMBEREK ELLENI ERŐSZAK MEGHATÁROZÁSA, FAJTÁI ÉS HATÁSAI

Sokan közülük naponta tapasztalják meg az erőszakot, ugyanakkor éppen ők kisebb arányban veszik igénybe az elérhető segítő szolgáltatásokat, mint mások. Ez olyan problémákhoz vezet, amelyeket könnyen egyéni problémának látunk, holott a társadalmi struktúrák segítik őket elő (pl. gyakori mentális betegségek elsősorban a több kisebbségi csoporthoz is tartozó, illetve gazdaságilag kiszolgáltatott LMBTQI emberek körében), és emiatt maradnak láthatatlanok az áldozatsegítő szakemberek számára.

Vannak olyan sztereotípiák, amelyek újratraumatizálják az erőszakot átélt LMBTQI embereket. Előfordult, hogy egy szakember az ok-okozati összefüggést megfordítva azt mondta a kliensnek, hogy azért alakult ki LMBTQI identitása, mert súlyos erőszak érte gyermekkorában. Sok LMBTQI ember annyi erőszakkal találkozik, hogy érzéketlenné válik az erőszak legtöbb formájára, és csak a rendkívül súlyos erőszakos eseteket érzékeli ekként. Különösen a transz emberek vannak kitéve az erőszak számos fajtájának mindennapi életük során: családjukban, tágabb környezetükben és intézményekben egyaránt.

Mikroagressziók

A mikroagressziók olyan viselkedésformák, amelyek burkoltan és közvetetten közvetítenek lekicsinylő vagy más módon ellenséges üzenetet a címzettnek. A mindennapok során ezekben mutatkozik meg sok ember előítéletessége egy-egy kirekesztett csoport tagjaival szemben. Ide tartozik például a homoszexuális és transzfóbia létezésének tagadása, a hátrányos megkülönböztetés bagatelizálása, az abnormálisnak, betegnek tekintés, valaki nemének az önmeghatározásának nem megfelelő használata, a kellemetlen kérdések szándékos vagy információhiány miatti gyakori feltevése. A mikroagressziók hatása, hogy címzettjük szociálisan feszélyezettnek, kirekesztettnek vagy akár fizikailag veszélyeztetettnek érzi magát. A legtöbb LMBTQI ember naponta szembesül mikroagresszióval, előfordulhat, hogy még akkor is, amikor segítő szakemberhez fordul. A mikroagresszióknak való kitettség számos tanulmány szerint növeli a depresszió, a pszichés túlterheltség vagy akár a testi betegségek kialakulásának kockázatát.

Láthatjuk tehát, hogy az LMBTQI emberek az interperszonális, személyek között megjelenő erőszakon túl gyakran találkoznak strukturális erőszakkal (hátrányos megkülönböztetéssel, kirekesztettséggel), intézményi erőszakkal egészségügyi intézmé-

nyekben, az igazságszolgáltatásban, közintézményeknél és állami szerveknél, illetve a nyilvános terekben (utcán, iskolában, munkahelyükön, lakóhelyükön, stb.) elkövetett verbális és fizikai zaklatással és bántalmazással.

Egyes csoportok különösen kiszolgáltatottak: a transz emberek nagyon gyakran találkoznak hátrányos megkülönböztetéssel és erőszakkal az egészségügyi rendszerben; ami a menekülteket illeti, sok szakember úgy gondolja, hogy ők olyan kultúrából jöttek, ahol az erőszak „normális”. Ebből kifolyólag hajlamosak a problémáikat kulturális és nem társadalmi problémaként kezelni.

A nemi szerepek eltérő értelmezése és az elfogadás különböző szintjei továbbra is akadályozzák az LMBTQI emberek társadalmi integrációját. A hátrányok feloldásához, az LMBTQI emberek megfelelő védelmének biztosításához a civil szervezetek és a kormányzat által működtetett áldozatsegítő szolgálatok rendszerszintű együttműködésére, illetve a szakemberek megfelelő képzésére van szükség.

További olvasmányok és videók

A leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer és interszex személyek ellen elkövetett gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak támogatása. Háttér Társaság, 2018. <http://hatter.hu/kiadvanyaink/LMBTQI-szemelyek-ellen-elkovetett-gyulolet-buncselekmenyek-aldozatainak-tamogatasa>

Útmutató az előítéletes alapú iskolai zaklatás megelőzéséhez és kezeléséhez. Háttér Társaság, Romaversitas Alapítvány, Társaság a Szabadságjogokért, Tett és Védelem Alapítvány, 2016. <http://hatter.hu/kiadvanyaink/utmutato-az-eloteletes-alapu-iskolai-zaklatas-meglozeséhez-es-kezelesehez>

Aki szeret, nem bánt. Információs kiadvány a leszbikus, biszexuális és transznemű nők elleni párkapcsolati és randierőszakról. Háttér Társaság, 2016. <http://hatter.hu/kiadvanyaink/aki-szeret-nem-bant-informacios-kiadvany>

Milyen interszexnek lenni? Az InterACT videója, magyar felirattal: <https://www.facebook.com/lmbtszovetseg/videos/10155166382147055/>

5. AJÁNLÁSOK A NEMI ALAPÚ ERŐSZAKKAL ÉS DISZKRIMINÁCIÓVAL FOGLALKOZÓ SZAKEMBEREK SZÁMÁRA

5.1. Szükséges kompetenciák

A nemi alapú erőszakot megtapasztalt LGBTQI embereket segítő szakembereknek legalább két különböző, ám egymáshoz kapcsolódó témában kell kompetensnek lenniük:

- befogadó és affirmatív, megerősítő szolgáltatásokat kell nyújtaniuk LGBTQI személyeknek, figyelembe véve a fizikai és lelki egészségükre károsan ható tényezőket;
- hatékonyan fel kell ismerniük és személyközpontúan kezelniük a nemi alapú erőszak különböző formáit és azok következményeit.

Alapvető fontosságú, hogy az LGBTQI személyekkel dolgozó szakemberek biztonságos és befogadó közeget teremtsenek bármilyen szexuális irányultságú illetve nemi identitású személy számára, valamint megerősítő és interszekcionális megközelítést alkalmazzanak a velük való munkában. Ismerniük kell a jogi és emberi jogi kereteket, valamint azt is, hogy a különböző társadalmi helyzetek és kultúrák hogyan befolyásolhatják az LGBTQI emberek pszichoszociális helyzetét. A nemi alapú erőszak esetében előfordul, hogy a nemi identitás és a szexuális irányultság az elsődleges kiváltó oka, míg máskor a háttérben húzódik meg mint befolyásoló vagy súlyosbító tényező.

Néhány alapelv, amelyet mindenképpen szem előtt kell tartanunk:

- Tartsuk tiszteltben a kliens önmeghatározását! Ne kezdjünk el olyan jeleket keresni, amelyek „bizonyítják” az illető szexuális irányultságát és/vagy nemi identitását. Ne vegyük magától értetődőnek a kliens szexuális irányultságát és/vagy nemi identitását külső megjelenése alapján. Általában véve igaz: mindenki sokkal jobban ismeri saját szexuális irányultságát vagy nemi identitását, mint bármely

(akár mentálhigiénés) szakember. A szexuális irányultság vagy nemi identitás megváltoztatására tett kísérletek elfogadhatatlanok, súlyos emberi jogsértésnek minősülnek. Ha transz klienssel dolgozunk, ne feltételezzük automatikusan, hogy milyen biológiai nemi jegyei vannak, és ne is kérdezzünk rá ezekre.

- Legyünk tudatában, hogy a szexuális irányultság és a nemi identitás két külön és egymástól gyakran független jelenség, és tudjuk megkülönböztetni őket, amikor LBMTQI emberekkel dolgozunk! Minden szexuális irányultság és nemi identitás normális, egyik sem mentális betegség vagy annak tünete.
- Legyünk tisztában azzal is, hogy a biszexualitás vagy a nembináris identitás nem jelenti azt, hogy a személy átmeneti időszakban van vagy bizonytalan az identitásában.
- Legyünk tudatában, hogy valakinek a megélt neme/nemi identitása nem feltétlenül azonos a születésekor kijelölt biológiai nemével. Emellett vannak, akiknek a nemi identitása a bináris rendszerhez igazodik, másoké viszont nem. Ne akarjuk jobban tudni, hogy milyen nemre utaló szavakkal leírható kliensünk nemi identitása, és csak olyan kifejezésekkel hivatkozunk rá, amilyeneket ő is használ saját magára. Ne ragaszkodjunk a kliens személyi irataiban szereplő név és nem használatához.
- Ne feltételezzük, hogy a szexuális irányultsággal kapcsolatos kísérletezés vagy fluiditás mentális betegség vagy pszichopatológia tünete! A nemi diszfória sem mentális betegség¹¹; s fontos az is, hogy nem jelentkezik minden transz ember élettapasztalatában és önkifejezésében. Semmilyen körülmények között ne ajánljuk transz és/vagy interszex klienseinknek, hogy egészségügyi okokból nem feltétlenül szükséges orvosi beavatkozásoknak vessék alá magukat, ha ezt ők maguk nem szeretnék.
- Ismerjük fel, hogy a stigmatizáltság, előítélet, diszkrimináció és erőszak hatással van az LBMTQI emberek egészségi állapotára és jóllétére, valamint azokat az intézményes (rendszerszintű) hátrányokat, amelyekkel rendszeresen szembesülniük kell.
- Teremtsünk támogató és megerősítő környezetet, amelyben az LBMTQI kliensek szabadon felfedezhetik szexuális irányultságukat és nemi identitásukat.
- Reflektáljunk saját attitűdjeinkre, elképzeléseinkre, előítéleteinkre és tudásunkra, illetve arra, hogy mindezek hogyan befolyásolhatják az LBMTQI emberekkel és családjukkal végzett munkánkat! Szükség esetén konzultáljunk más szakemberekkel, vagy irányítsuk tovább a klienst.
- Ismerjük el és tartsuk tiszteletben az LBMTQI emberek kapcsolatait, függetlenül azok jogi elismerésétől.

---

11 Még akkor sem, ha sokáig szerepeltek vagy részben még mindig szerepelnek a Betegségek Nemzetközi Osztályozásaiban (BNO, DSM). A nemi diszfória csak a DSM 5-ben szerepel, amelyet a következő felülvizsgálatkor hozzáigazítanak majd a BNO-11-hez; így a nemi identitást egyetlen osztályozás sem fogja már patológiálni.

- Vegyük figyelembe, milyen hatással van egy-egy kliensre a származási családja, illetve hogy mennyire veszélyeztetni a jóllétét, ha a családot homofób/transzfób attitűd jellemzi.
- Ismerjük fel, milyen sokféle, gyakran egymásnak ellentmondó normákkal, értékrendekkel és elképzelésekkel szembesülnek azok az LMBTQI emberek, akik egyben etnikai kisebbségi csoportok vagy más (pl. vallási) közösségek tagjai is.
- Ismerjük fel az LMBTQI fiatalokat fenyegető nehézségeket és kockázatokat (például a homofób iskolai zaklatás következményeinek mértékét)!
- Lássuk át az LMBTQI emberek nehézségeit a munkavállalás területén, beleértve a rejtőzködést és a munkahelyi/foglalkoztatási hátrányos megkülönböztetést.
- Folyamatosan bővítsük a szexuális irányultsággal és a nemi identitással kapcsolatos tudásunkat képzések, szakmai továbbképzések, szupervízió és konzultációk útján!
- Támogassuk azokat a társadalmi változásokat, amelyek csökkentik a megbélyegzés negatív hatásait a transz és nembináris emberek egészségére és jóllétére!
- Ismerjük fel, hogy bár az LMBTQI emberek gyakran osztoznak bizonyos tapasztalatokban, ugyanakkor mindegyikük egyedi, különböző életük és szükségleteik vannak! Alapvető fontosságú, hogy felismerjük ezeket a különbségeket és azt is, hogy klienseink eltérő módokon tapasztalják meg a diszkriminációt és a megbélyegzést. A betűszó minden betűjének képviselői (azok is, akiket itt konkrétan nem említünk, de az LMBTQI spektrumba tartoznak, mint az aszexuálisok, queerek, nembináris emberek stb.) különböző tapasztalatokkal és szükségletekkel rendelkeznek.

A legtöbb, ha nem az összes LMBTQI ember szenvedett már el valamilyen típusú erőszakot szexuális irányultsága, nemi identitása, biológiai nemi jegyei és/vagy nemi önkifejezése miatt; ez az erőszak a homofóbiában, transzfóbiában és/vagy a nemek bináris felfogásában gyökerezik, és különböző társadalmi és kulturális kontextusokban jelenik meg. Gyakran nem is tekintik nemi alapú erőszaknak, hiszen az LMBTQI-fóbiából és a nemek bináris felfogásából eredő negatív vélekedések az egész társadalom attitűdjeit áthatják, így elterjedtségük mértéke sokszor láthatatlan marad. Akárcsak a diszkrimináció legtöbb más formája esetében, itt is fennáll az a probléma, hogy ha nem azonosítják be egy adott cselekedet homofób, bifób, transzfób vagy a nemek merev bináris felfogásában gyökerező eredetét, nehéz a kevésbé nyilvánvaló eseteket megfelelően kezelni vagy hatásait teljesen felmérni. Az LMBTQI-fóbiából eredő erőszaknak és diszkriminációnak hatása lehet többek között a fizikai vagy lelki trauma, jogi és anyagi hátrányok, társadalmi kirekesztés, a munkahely, szakmai vagy tudományos karrier feladása stb.

Az LMBTQI emberek elleni nemi alapú erőszak minden társadalmi közegeben megjelenhet, és sokféle fenyegetést hordoz az áldozatok jóllétére. Ezért a támogatás és re-

habilitáció iránti igények is különbözőek. Nemi alapú erőszak áldozata az osztálytársai által kiközösített transz diák, ahogyan egy olyan lány is, akit „átnevelő célzattal” megerőszakoltak; mégis jelentősen különböző a helyzetük abban, hogy milyen orvosi és pszichológiai segítségre szorulnak, és társadalmi körülményeik határozzák meg azt is, hogy mennyi eséllyel juthatnak segítséghez.

A nemi alapú erőszak minden megnyilvánulása esetében kulcsfontosságú, hogy a szakemberek együttműködjenek egymással, és multidiszciplináris megközelítést alkalmazzanak. A nemi alapú erőszak áldozataival folytatott munka gyakran rendkívül nehéz és sok kihívást tartalmaz. Két okból különösen fontos a szakemberek közötti együttműködés:

- egyrészt hogy a támogató és rehabilitációs folyamat minden aspektusával foglalkozni tudjanak, és a kliens szükségleteinek megfelelő segítséget kaphasson (pl. orvosi, pszichológiai, jogi segítséget is);
- másrészt védi a szakembereket a kiégéstől is, illetve attól, hogy a kompetenciahatáraikon kívül eső területeken is felelősséget kelljen vállalniuk.

Kulcsfontosságú, hogy a nemi alapú erőszak áldozataival dolgozó szakemberek folyamatosan megfelelő **továbbképzést** kapjanak az LMBTQI emberekkel való munkához, többek között a legújabb tudományos eredményekről, az emberi jogok védelmének alakulásáról, illetve különböző szexuális irányultságú és nemi identitású emberek helyzetéről a különböző országokban és kultúrákban, illetve gazdasági-társadalmi közegekben. Fontos az is, hogy kapcsolatban álljanak a helyi LMBTQI közösségekkel, illetve együttműködjenek a hasonló területen dolgozó LMBTQI szakemberekkel. A helyi közösségekkel és szakértőkkel úgy a legegyszerűbb felvenni és tartani a kapcsolatot, ha a szervezeten belül vannak kifejezetten egy-egy csoporttal, köztük **LMBTQI témákkal foglalkozó referensek**.

5.2. Jogi ismeretek

A nemi alapú erőszak LMBTQI áldozataival való munka jogi ismereteket is megkíván. Fontos, hogy az áldozatsegítő szakemberek felismerjék a különböző bűncselekményeket (mint pl. a szexuális erőszak, a zsarolás, a gyermekprostitúció kihasználása, testi sértés, közösség tagja elleni erőszak, közösség elleni uszítás, kapcsolati erőszak, stb.), illetve ismerjék az egyenlő bánásmód követelményének jogi szabályozását, az iskolai és munkahelyi hátrányos megkülönböztetés és zaklatás kezelésére vonatkozó intézményi kötelezettségeket, vagy esetenként a büntetőeljárásban a különleges bánásmódot igénylő személyek jogaival kapcsolatos szabályozást.

5.3. Reflexió a saját előítéletekre

Ha figyelembe vesszük társadalmunkban a nem-heteronormatív szexuális irányultságok, nemi identitások, nemi önkifejezési módok és biológiai nemi jellemzők stigmatizáltságát, nyilvánvaló, hogy saját attitűdjeinket és gondolkodásunkat is felül kell vizsgálnunk ahhoz, hogy valóban biztonságos teret és befogadó szolgáltatást nyújthassunk a nemi alapú erőszak LMBTQI áldozatainak.

A jó szándékon, az etikai kódexek betartásán és a tényszerű tudáson felül az LMBTQI emberekkel végzett munkához arra is szükség van, hogy el- és felismerjük a rendszerszintű, internalizált homofóbiát, bifóbiát, interfóbiát és transzfóbiát, s igyekezzünk ezeket leküzdeni. A rendszerszintű LMBTQI-fóbia széles körben elterjedt és mélyen gyökerező sztereotípiákban, attitűdökben és elképzelésekben nyilvánul meg a leszbikus, meleg, biszexuális, transz, queer és interszex emberekkel, életükkel, tapasztalataikkal és kapcsolataikkal szemben. Az ilyen sztereotípiák mélyen beleivódnak a legtöbb ember gondolkodásába, így a szakemberek sem feltétlenül mentesek tőlük. Sajnos képzésük és szakmai munkájuk során is csak ritkán azonosítják őket és foglalkoznak velük.

A megfelelő segítségnyújtásnak elengedhetetlen feltétele, hogy elismerjük és elfogadjuk az ilyen internalizált sztereotípiák létezését, és elkötelezzük magunkat egy biztonságos közeg létrehozása mellett. Azon túl, hogy felülvizsgáljuk internalizált sztereotípiáinkat, gyakran hasznos, ha más szakértőkkel, szupervízorokkal is konzultálunk.

Alább két gyakorlatot közlünk, amelyek segíthetnek tisztábban látni és megkérdőjelezni saját sztereotípiáinkat: az egyik egy kérdőív, a másik egy irányított vizualizációra épülő gyakorlat. Gondoljuk át őket egyedül, vagy osszuk meg őket kollégáinkkal is!

Ne feledjük: szakembernek lenni nem mindig azt jelenti, hogy tudjuk a helyes választásokat, hanem hogy fel tudjuk tenni a megfelelő kérdéseket.

Heteroszexuális kérdőív

Az alábbi kérdések visszatükröznek számos olyan kérdést, amelyet gyakran feltesznek az LMBTQI embereknek. Némelyikük elterjedt sztereotípiákra utal. Mivel ezeket mindannyian sokszor halljuk neveltetésünk során, gyakran még az LMBTQI emberek sem mentesek tőlük. Ne feledjük: attól, hogy valakinek előítéletei vannak, még nem rossz ember. A lényeg, hogy ha felismerjük ezeket, hajlandók vagyunk-e dolgozni rajtuk.

1. Ön szerint mi okozta, hogy heteroszexuális?
2. Mikor és hogyan döntötte el, hogy heteroszexuális?
3. Elképzelhető, hogy a heteroszexualitás csak egy fejlődési fázis, amelyet előbb-utóbb ki fog nőni?
4. Elképzelhetőnek tartja, hogy heteroszexualitásának oka a saját nemétől való neurotikus félelem?
5. Nem lehet, hogy csak nem találkozott még egy Önnek megfelelő azonos nemű partnerrel?
6. Ha a heteroszexualitás normális, hogy lehet, hogy a mentális betegek aránytalanul nagy százaléka heteroszexuális?
7. Ki előtt vállalta már fel a heteroszexualitását? Milyen reakciókat kapott?
8. A gyerekeket szexuálisan molesztálók túlnyomó többsége (legalább 95% a) heteroszexuális. Ennek fényében biztonságosnak tartja, hogy gyerekeit heteroszexuális tanárok oktassák?
9. Közismert, hogy a heteroszexuálisok merev, korlátozó nemi szerepekbe kényszerítik magukat és egymást. Miért ragaszkodnak ehhez a lelki jóllétükre káros szerepjátékhöz?
10. Miért játszik a heteroszexuálisok életében olyan fontos szerepet a szex?
11. Ha körülnézünk, igen kevés boldog heteroszexuálist látunk. Már vannak technikák arra, hogy megváltoztassuk a szexuális irányultságot. Gondolt már arra, hogy konverziós terápia segítségével megpróbálja meleggé vagy lesbikussá válni?
12. Miért váltogatják a heteroszexuálisok olyan gyakran a partnereiket?
13. Miért kell állandóan felemlgetni a hírességek heteroszexualitását? Ezzel próbálják saját heteroszexualitásukat igazolni?
14. Ha még sosem volt szexuális kapcsolata azonos nemű személlyel, honnan tudja, hogy azt nem élvezné jobban?
15. Miért kell olyan látványosan, nyilvánosan mutogatni a heteroszexualitást? Kézen fogva járni az utcán, kitenni a munkahelyükön a partnerük fényképét, rendszeresen beszélni a partnerükről, közös programjaikról. Miért nem maradnak meg a négy fal között?

(Forrás: Warren J. Blumenfeld (szerk.): Homophobia: How we all pay the price. Beacon Press: Boston, USA. 1992. 203-204. o.)

Irányított vizualizáció:

Séta a parkban

Becsült időtartam: kb. 30 perc

Feltételek:

- Csendes, nyugodt hely, ahol nincsenek zavaró körülmények
- Ha ez segít a ráhangolódásban, játszunk le valamilyen lassú, halk zenét
- A gyakorlatot lassan, nyugodtan folytassuk le

Cél: Segíteni, hogy felismerjük saját sztereotípiáinkat, és őszintén beszéljünk róluk.

Lassan olvassa fel az alábbi jelenetet:

Hunyd be a szemed! Képzeld el, hogy egy parkban vagy. Most épp senki nincs körülötted. Meleg nyári nap van, a fák tele levelekkel, finoman átsüt közöttük a melegítő napfény. Enyhe szellő fúj, érzed, ahogy megsimogatja az arcodat. Előrenézve egy ösvényt pillantasz meg. Az ösvény hosszan kanyarog előre. Az út mellett virágokat, szépen nyírt gyepet és lombos fákat látsz. Az egyedüli hang a madarak éneke. Hallod a madárdalt, érzed a frissen vágott fű illatát, arcodat melengeti a nap és felfrissíti az enyhe szél. Előre nézel és úgy döntesz, követed az ösvényt. Elindulsz rajta. A távolban emberi hangokat hallasz. Először jobbra nézel, aztán balra, és észreveszel egy kisgyereket, aki épp nagyot rúg egy labdába. Ezután a gyerek feldobja a labdát a levegőbe és elkapja. Hallod a puffanást, amint a labda a gyerek kezében landol. Két felnőtt is van a gyerekkel – rájuk mosolyogsz és integetsz nekik, ők visszamosolyognak. Tovább sétálsz, és elhaladsz egy pad mellett, amin két ember ül. Hangosan nevetnek – megpróbálsz meghallani, miről beszélnek. Továbbmész, és egy pár jön szembe kézen fogva. Elmennek melletted. Továbbmenve egy másik padon néhány férfit pillantasz meg, ők is beszélgetnek és nevetnek. Egyenként megnézed őket. Továbbmenve elérsz a park kapujához, kísétálsz rajta és meglátod magad előtt ezt az épületet (ahol a gyakorlatot folytatjuk). Belépsz az épületbe és bejössz ebbe a terembe. Leülsz egy székre, érzed, ahogy érintkezik a testeddel. Lassan kinyitod a szemedet, és amikor felkészültél rá, visszatérsz a csoportba.

Beséeljünk a következőkről:

- A labdás gyerek kislány volt?
- A két felnőtt, aki a gyerekekkel volt, Ön szerint a gyerek szülei?
- Hogyan nézett ki a két padon ülő ember? Milyen etnikumúak voltak? Épek voltak, vagy fogyatékosággal élők?
- A kézenfogva Ön felé sétáló pár idős, nyugdíjas pár volt? Épek voltak, vagy fogyatékosággal élők? Romák voltak? Feketék? Két férfi volt vagy két nő? Heteroszexuális párt látott?
- A férfiak a padon fiatalok vagy idősek voltak? Volt köztük roma vagy nem fehér etnikumú?
- Viselt-e bárki a parkban olyan ruhát vagy ékszert, ami azt sugallta, hogy másik kultúrából származnak, mint Ön?
- A parkban mindenki fehér, ép testű, fiatal vagy középkorú volt?
- Voltak a parkban azonos nemű párok?
- Voltak a parkban idős emberek vagy nyugdíjasok?
- Különböző etnikai csoportok képviselői voltak a parkban?
- Mit gondol, miért ilyennek képzelte a parkot?
- Ön szerint az, ahogyan látjuk a világot, hogyan befolyásolja a munkánkat?

5.4. Megelőzés

A nemi alapú erőszak az emberi jogi jogsértések egy formája, amely nemcsak a férfiak által nők ellen, de az LMBTQI emberek ellen elkövetett erőszakot is magában foglalja. A nem hagyományos nemi önkifejezéssel rendelkező vagy LMBTQI emberek éppen azért válhatnak könnyen nemi alapú erőszak áldozataivá, mert szexuális irányultságuk, nemi identitásuk vagy nemi önkifejezésük, illetve az interszexuális emberek esetén nemi jellegeik megkérdőjelezik vagy kétségbe vonják a férfiasság sztereotip, uralkodó szerepét. Vagyis az LMBTQI emberek tulajdonképpen hasonló okból válhatnak erőszakos cselekmények áldozataivá, mint a nők; az összes fenti csoport elleni erőszak ugyanazokban a nemi normákban és hatalmi különbségekben gyökerezik.

Ne feledjük azt sem, hogy a társadalmi nemet különböző társadalmi és hatalmi viszonyok alakítják, amelyeket befolyásol az életkor, a kulturális háttér, a vallás, az etnikai háttér és más társadalmi kategóriák is.

Hatékony és megfelelő **megelőző stratégiákat** csak akkor tudunk kidolgozni, ha ismerjük a kockázati tényezőket és a különböző potenciális célcsoportokat. Az utóbbiak lehetnek: a lehetséges elkövetők, a szemlélők, a nemi alapú erőszak túlélői, valamint azok, akik az érintettek beazonosításával és segítésével foglalkoznak.

A megelőző stratégiákat erősíti, ha **erős támogató szisztémát** építünk ki az adott közegben, illetve ha megfelelő **eljárásokat dolgozunk ki** a szexuális irányultság és/vagy nemi identitás és/vagy nemi önkifejezés miatti nemi alapú erőszak dokumentálására és monitorozására.

Vannak olyan stratégiák, amelyeket szakemberek egy kisebb csoportja is megvalósíthat annak érdekében, hogy megelőzze az LMBTQI emberek elleni nemi alapú erőszakot. Ilyenek lehetnek például az információs, oktató vagy kommunikációs kampányok; LMBTQI emberek, szakértők bevonása a munkánkba; a tudatosítás; a felelősségre vevés és az etikai kódexek betartatása.

Információs, oktató és kommunikációs kampányok kidolgozása

Ezek a kampányok a megrögzött attitűdöket veszik célba. Fókuszálhatnak az emberi jogokra (beleértve az LMBTQI emberek jogait) vagy a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos tudásra és információkra. A kampány részeként feltérképezhetjük azokat a szolgáltatókat, akikhez az érintettek fordulhatnak. Fontos, hogy a kampány kitalálásában és megvalósításában LMBTQI szakemberek is részt vegyenek. A kampányt alakíthatjuk úgy, hogy egy adott csoportot célozzon meg (például iskolákat, vallási intézményeket, egészségügyi szolgáltatókat) különböző csatornák (posztterek, szórólapok, videók, hirdetések) segítségével.

Az LMBTQI emberek megerősítése a bevonásukon keresztül

Keressük meg az LMBTQI szervezeteket és szakértőket, és a döntéshozatal minden pontján kérjük ki a véleményüket!

Cisznemű, heteroszexuális férfiak, gyerekek és fiatalok bevonása

Mivel az LMBTQI emberek elleni nemi alapú erőszakot leggyakrabban cisznemű és heteroszexuális férfiak követik el, őket külön is érdemes megcélozni konkrét akciókkal és kampányokkal, hogy változást érhessünk el és új szerepmodelleket kínálhassunk a számukra.

A tartós változás eléréséhez a prevenció során elsősorban a gyerekeket és fiatalokat érdemes megcéloznunk a szülők és az iskola bevonásával. Jó gyakorlatot jelentenek például az egyes iskolákban létrehozott LMBTQI és támogatói klubok: ezek a beszélgetéseket, filmvetítéseket szervező csoportok védelmet nyújtanak az LMBTQI diákoknak és elősegítik elfogadásukat. Az iskolai tantervekbe is integrálható az emberi jogok, a szexuális egészség és a nemi szerepek témája.

Tudatosítás

A civil szervezeteknek és a közsférában dolgozó szereplőknek is megfelelő képzést kell biztosítani a szexuális irányultsághoz és nemi identitáshoz kapcsolódó emberi jogokról, a nemzeti és nemzetközi jogi szabályozásról, a nemi szerepekről, valamint az LMBTQI-fóbiáról, illetve ezek megjelenési formáiról és hatásairól.

Felelősségre vonás és az etikai kódexek betartatása.

A civil szervezetekben és a közsférában dolgozóknak is igazodniuk kell a vonatkozó etikai normákhoz. Ezek megszegésének esetén minden alkalommal szankciókat kell alkalmazni.

Hatékony fellépés az iskolai zaklatás ellen, 9 lépésben

1. Az intézmény egyértelmű elköteleződése a zaklatás ellen

- Az intézmény rögzítse hivatalos dokumentumban vagy nyilvános állásfoglalásban, hogy az iskolai zaklatás semmilyen formáját nem tartja elfogadhatónak.

2. Intézményi felelős(ök) kijelölése

- Egy, vagy több intézményi felelős kijelölése hatékony módszer lehet arra, hogy a vezetőség rendszeresen részletes képet kapjon az iskolai zaklatás mértékéről. Az intézményi felelősök segíthetnek a további szükséges lépések kidolgozásában is.

3. Tanárok, iskolai személyzet felkészítése

- Fontos, hogy a tanárok észrevegyék az iskolai zaklatást, és hogy megfelelő eszközökkel rendelkezzenek ahhoz, hogy erről beszélni tudjanak mind a diákokkal, mint tanártársaikkal. Egy-egy rövidebb érzékenyítő képzés is sokat segíthet ebben.

4. Partnerek bevonása: szülők, HÖK, segítők

Előfordulhat, hogy érdemes partnereket is bevonni egy zaklatásos esemény után.

- A traumatizált áldozatnak, de a zaklatónak is sokat segíthet az iskolapszichológus.
- Egy zaklatásos incidens jó alkalmat szolgáltat arra is, hogy prevenciók foglalkozásokat tartsunk az iskolában; erre alkalmas lehet az iskolai személyzet valamely tagja, és érdemes bevonni civil szervezeteket is.
- A szülői ráhatás megerősítheti a zaklatóban azt az üzenetet, amit az iskola közvetít a zaklatás elutasításáról. Ehhez azonban szükséges, hogy a szülőnek is legyenek ismeretei az iskolai zaklatásról. Szülői értekezleteken vagy a szülőkkel való más találkozások alkalmával hozzuk szóba az iskolai zaklatás témáját!¹²

5. Eljárásrend kidolgozása

- A zaklatásos incidensek következetes kezeléséhez elengedhetetlen részletesen szabályozni a követendő lépéseket. Ezekben érdemes rögzíteni a fellépés különböző fázisait és felelőseit, a kiróható szankciókat, a kezelés alternatív módszereit és a bevonható partnerek listáját is.

6. A zaklatásos incidensek regisztrálása

- Ahhoz, hogy egy iskola hosszú távon tegyen a zaklatás ellen, fontos, hogy az egyes esetekről részletes leírás készüljön. Érdemes formanyomtatványon rögzíteni többek között a zaklatás időpontját, egyedi vagy ismétlődő voltát, helyszínét, típusát, a zaklató magatartást, a zaklatás alapjaként megjelenő tulajdonságot, a zaklatásról való tudomásszerzés forrását és a problémamegoldás érdekében tett lépéseket.

---

¹² Előfordulhatnak azonban olyan esetek is, amikor a szülők bevonása nem segíti, sőt akár nehezítheti a folyamatot. Előfordul, hogy a zaklató szülei maguk is erőszakkal szokták rendezni konfliktusaikat, és semmi kivétlenül nem látnak gyermekük viselkedésében. Az LMBTQI fiatalok szülei pedig gyakran nem is tudnak gyermekük szexuális irányultságáról illetve nemi identitásáról, vagy éppen negatívan viszonyulnak hozzá. Ilyen esetekben nem szerencsés bevonni őket a zaklatás kezelésébe.

7. A kisebbségekkel kapcsolatos ismeretek integrálása a tananyagba

- Egy intézmény tantervi szinten is fontosnak tarthatja beilleszteni a kisebbségekkel kapcsolatos ismereteket. A gyermekek ilyenkor egy kiválasztott tantárgy, óracsoport vagy témakör keretében ismerkedhetnek meg a kisebbségek általános jellemzőivel, történetükkel, vagy az emberi jogokkal. Számos kézikönyv és tankönyv is segíti a pedagógusok munkáját világszerte ezekben a speciális kérdésekben.

8. Célzott prevenciók foglalkozások

- A célzott prevenciók foglalkozásokat nyújtó iskolai programok és civil szervezetek Magyarországon is jelen vannak. Az érzékenyítés célcsoportja lehet tanár, diák és szülő is. Az iskolák rendelhetnek a kisebbségek helyzetére érzékenyítő, valamint a zaklatás jelenségére érzékenyítő foglalkozásokat is.

9. Az eredmények értékelése

- Mint minden iskolai stratégia esetén, a zaklatásellenes szabályzatok esetében is fontos az időnkénti felülvizsgálat. Lehet például anonim felméréseket végezni a diákok körében arról, hogy érzékelik-e a bullying mértékének csökkenését, illetve van-e valamilyen igényük az iskola fellépésével kapcsolatban. Az egyes zaklatásos eseményeket követően érdemes átbeszélni, milyen sikerrel működött a kezelési stratégia, szükséges-e valamin változtatni. A rendszeres értékelés segíthet az iskolára szabott stratégia kidolgozásában is.

5.5. A nemi alapú erőszak megállapítása és leggyakoribb indikátorai, adatgyűjtés

A támogató és rehabilitációs folyamat gyakran legnehezebb része a nemi alapú erőszak megállapítása. Az LGBTQI emberek általános stigmatizáltsága még tovább súlyosbítja a nemi alapú erőszak áldozatait által megélt félelmet és szégyent.

A nemi alapú erőszak néhány gyakori indikátora:

- depressziós tünetek (beleértve az öngyilkossági gondolatokat és/vagy kísérletet),
- szorongásos tünetek,
- a PTSD (poszttraumás stressz szindróma) tünetei, pl. rémálmok, állandó szorongás és stressz, a traumára emlékeztető helyzetek kerülése, eltávolítás, elidegenedettség,
- önpusztító viselkedések,
- hirtelen változás a családokkal vagy barátokkal való kapcsolatban,
- szerhasználat, nehézségek az interperszonális kapcsolatokban,
- evészavarok,
- agresszív viselkedés,
- az iskolai teljesítmény váratlan leromlása,
- a fejlődés megrekedése (gyerekeknél).

Az LMBTQI közösség/ szervezetek szerepe

Az LMBTQI identitás és a nemi alapú erőszak kettős terhe miatt egyesek tarthatnak attól, hogy saját közösségük, illetve a szakemberek és/vagy intézmények megbélyegzik őket. Az LMBTQI közösségekkel kapcsolatba lépve könnyebben tudunk információkat átadni arról, hogy mi a nemi alapú erőszak, hová fordulhat, akit jogsérelem ér, illetve enyhíteni az áldozatokra nehezedő stigmát, és segíteni a befogadóbb, megerősítő szolgáltatások kialakítását.

Adatgyűjtés

Az adatgyűjtésnél nagyon fontos, hogy a formanyomtatványokon és más anyagokban megfelelő nyelvezetet használjunk. Néhány alapvető szabály:

- Kérdezzünk rá, hogy a hozzánk forduló személy milyen nemmel és névvel azonosítja magát. Mi is így hivatkozunk rá! Ne használjunk rá más nevet vagy egyéb megjelölést, mint amelyek megfelelnek a nemi identitásának.
- A megjelenése vagy nemi önkifejezése alapján ne feltételezzük automatikusan, hogy milyen egy adott személy szexuális irányultsága vagy nemi identitása.
- Ne próbáljunk heteronormatív kapcsolati normákat és nemi szerepeket ráhúzni az LMBTQI emberek társas kapcsolataira.

Fontos, hogy a formanyomtatványokon tüntessünk fel opcióként minden lehetséges szexuális irányultságot, nemi identitást, illetve családi állapotot.

Példák a demográfiai jellemzőkre vonatkozó kérdésekre

Hogyan jellemezné szexuális irányultságát?

Aszexuális
Bisexuális
Meleg
Heteroszexuális
Leszbikus
Pánszexuális
Queer
Nem kívánok válaszolni
Egyéb (kérjük, fejtse ki)

Hogyan jellemezné nemi identitását?

Nő (vagy transz nő)
Férfi (vagy transz férfi)
Nembináris
Nem kívánok válaszolni
Egyéb (kérjük, fejtse ki)

Azonosította magát valaha transz emberként?

(Ez ernyőfogalom olyan emberekre, akiknek a nemi identitása eltér a születéskor kijelölt nemüktől, vagy nem egészen illeszkedik ahhoz. A transz emberek különböző kifejezéseket használhatnak magukra, többek között transznemű, transzszexuális, genderqueer, nembináris, agender, nongender, harmadik nemű, transz férfi, transz nő, stb.)

Igen
Nem
Nem biztos
Nem kívánok válaszolni

Ön interszex?

(Ezt a kifejezést olyan emberekre használjuk, akik olyan nemi jellegekkel (kromoszómák, hormonok, külső és belső nemi szervek, testfelépítés) rendelkeznek, amelyek alapján nem sorolhatók be egyértelműen a „férfi” vagy „nő” kategóriába. Az interszex emberek nemi identitása lehet férfi, nő, vagy nembináris, stb.)

Igen
Nem
Nem biztos
Nem kívánok válaszolni

5.6. A nemi alapú erőszakot átélt LMBTQI emberek segítése: az első fogadtatás és a hosszú távú támogatás

A nemi alapú erőszak áldozataivá vált LMBTQI embereknek nyújtott minden szolgáltatásunkat bizonyos alapelvek betartásával kell nyújtanunk.

Titoktartás

Minden pszichoszociális és orvosi szolgáltatásnál alapvető a teljes titoktartás, de ebben az esetben néhány további szempontot is figyelembe kell vennünk. Gyakran előfordul, hogy a szolgáltatók a kliens beleegyezése nélkül feltárják LMBTQI identitását pl. családtagjaik vagy más közösségük előtt abban a hitben, hogy ők ezzel már tisztában vannak, vagy – különösen kiskorú kliens esetén – abból kiindulva, hogy ennek az információnak a birtokában a gyermek gondviselői jobban tudnak majd gondoskodni róla. Ez azonban minden esetben a szakmai titoktartás megszegésének minősül, és a klienst további erőszaknak vagy diszkriminációnak teheti ki.

Az újratraumatizálás elkerülése

Ha túl sok vagy túl részletes kérdést teszünk fel az erőszakos cselekedettel kapcsolatban, ha feltételezésekből indulunk ki vagy megpróbáljuk rábírnunk a nemi alapú erőszak által érintett személyt, hogy vállalja fel LMBTQI identitását, az újabb traumához és a kirekesztettség megtapasztalásához vezethet. Ilyen esetekben kiemelten fontos, hogy tiszteletben tartsuk kliensünk határait!

Befogadó szolgáltatások nyújtása

Áldozatsegítő szakemberként igyekezzünk mindig tudatában lenni annak, hogy nemi alapú erőszak áldozatai gyakran több szempontból is kisebbségekhez tartoznak, például bőrszínük, fogyatékoságuk, társadalmi-gazdasági helyzetük stb. alapján. Igyekezzünk mindezeket a tényezőket, valamint a kliens kulturális és vallási hátterét is figyelembe venni.

Védelem és jogi segítség

Fontos, hogy a nemi alapú erőszak áldozatainak lehetőség szerint védelmet biztosítsunk az erőszak megismétlődése ellen. A jogi segítség nemcsak a már megtörtént erőszak-incidensek szempontjából fontos, hanem a jövőbeni kockázatok elkerülésének érdekében is.

Feltérképezés és továbbirányítási rendszer

Az áldozatsegítőknek és más segítségnyújtóknak, különösen azoknak, akikhez első körben fordulnak az érintettek, érdemes feltérképezniük minden elérhető szolgál-

tatót és forrást mind az állami, mind a magán- és civil szektorban, beleértve a civil szervezetek áldozatsegítő szolgálatait, a krízisközpontokat, a kórházakat, a rendőrörsöket és a jogi szolgálatokat. Ezekhez irányíthatjuk tovább a nemi alapú erőszakot elszenvedett klienseinket (miután megbizonyosodtunk szolgáltatásaik minőségéről, biztonságos voltáról).

Pszichoszociális támogatás

A nemi alapú erőszak által érintett embereknek minden esetben szükségük van pszichoszociális támogatásra. Akár közvetlenül az erőszakos cselekményt követően, akár hosszú távú terápia formájában, a pszichoszociális támogatás segíthet az egyénnek megbirkózni a pszichés traumával. Különösen hasznos és megerősítő lehet az olyan csoportterápia vagy önszegítő csoport, amelyben hasonló élményeket megélt LGBTQI emberek támogatják egymást. A nemi alapú erőszak LGBTQI túlélőinek gyakran nemcsak a traumát kell feldolgozniuk, hanem az életük különböző szinterein való előbújásról is dönteniük kell, illetve szembesülhetnek saját internalizált homo-, bi- vagy transzfóbiájukkal; ez gyakran még jobban felerősíti a nemi alapú erőszak negatív hatásait.

Ha erre lehetőség és szükség van, támogassuk, tájékoztassuk kliensünk közvetlen környezetét (például családtagjait, barátait) az ilyen típusú erőszakos cselekedetek rövid és hosszú távú következményeiről, a belőlük fakadó traumáról, vagy akár LGBTQI témákról. A szakembereknek gyakran segíteniük kell a családtagokat és a barátokat abban, hogy felismerjék saját LGBTQI-fóbiájukat és megszabaduljanak sztereotípiáiktól a nemi alapú erőszakkal és az LGBTQI emberekkel kapcsolatban, mert enélkül nem tudják teljes mértékben támogatni az érintettet, sőt akaraton kívül újra traumatizálhatják vagy megszegényíthetik őt.

Bejelentés

Mindenekelőtt tartsuk tiszteltben: egyedül a nemi alapú erőszak túlélője dönthet arról, hogy bejelenti és jogi útra tereli-e az ügyet. Ha mi vagyunk az első szakember, akihez fordul, tudnunk kell a kliens rendelkezésére bocsátani az összes szükséges információt ahhoz, hogy megfelelő tájékoztatáson alapuló döntést hozhasson. Egy későbbi jogi eljárás sikerességéhez nagyon fontos, hogy az áldozatot, ha fizikai erőszak is történt, az erőszakos cselekmény után minél hamarabb vizsgálja meg egészségügyi szakember, és az eredményekről készítsen látjelentést.

Fontos az is, hogy az áldozatot egy empatisz szakember kíséresse végig a folyamaton, akivel többek között megbeszélheti a bejelentés lehetséges módjait és következményeit. A jogi és pszichoszociális segítséget nyújtó szakembereknek együtt kell működniük, hogy biztosítsák az áldozat támogatását és elkerüljék, hogy újra traumatizálódjon.

A teljes folyamat során alapvető fontosságú, hogy az incidenst nemi alapú erőszaknak, és ne személyek közötti konfliktusnak tekintsük. A nemi alapú erőszak az erőszak egy speciális fajtája, amely mélyen gyökerező társadalmi és kulturális normákból, szexizmusból és homofóbiából ered, és ugyanakkor mélyíti is ezeket. A túlélő tehát nemcsak erőszakot, hanem ezzel együtt rendszerszintű diszkriminációt is megél.

Védett házak: felvétel és elutasítás

A kapcsolati erőszak áldozataivá vált LGBTQI embereknek azzal a nehézséggel is szembe kell nézniük, hogy a védett házak gyakran elutasítják őket, hiszen ezek többsége csak ciszgender nőket fogad. Így a meleg férfiaknak vagy olyan transz nőknek, akiknek a személyi iratai még férfi névre szólnak, illetve nembináris embereknek nincs lehetőségük megfelelő segítséghez jutni. Elengedhetetlen ezen a területen a szakemberek megfelelő képzése, illetve annak biztosítása is, hogy a lakótársak se traumatizálhassák tovább a nemi alapú erőszak LGBTQI áldozatait.

5.7. Felépülés

A nemi alapú erőszak túlélői számára a felépülés mindig komplex és hosszú folyamat. Mint már említettük, az LGBTQI emberek számára ez még nehezebb lehet, mert a nemi alapú erőszak következtében gyakran szándékuk ellenére kiderül szexuális irányultságuk és/vagy nemi identitásuk; ennek hatására a trauma negatív hatásai mellett még az LGBTQI-fóbiából eredő diszkriminációval is meg kell küzdeniük.

A felépülés folyamatára pozitív hatással van, ha a túlélő a traumatikus eseményeket követően biztonságban érzi magát, és azt érezheti, hogy igazságot szolgáltatnak és erőt adnak neki. LGBTQI emberek esetében a felépüléshez vezető első lépés a befogadó környezet és egy olyan támogató szakemberi hálózat, amely megkönnyíti a nemi alapú erőszak bejelentését és segít az azt túlélőnek megszabadulni a szégyentől és büntudattól. Ugyanakkor a szükséges rehabilitációs folyamat és a testi és lelki sérülések kezelése mellett a túlélőnek szüksége van a valahová tartozás érzésére is. Ezért az LGBTQI közösségeknek is törekedniük kell a nyitottságra és az interszekcionalitásra (magyarul sokan a metszetszemlélet szót használják). A nemi alapú erőszakot megtapasztalt emberek gyorsabban gyógyulnak, ha kapcsolatban állnak saját helyi közösségükkel.

Öngondoskodási tippek segítő szakemberek számára

A segítő szakembereknek gondoskodniuk kell önmagukról is, és megvédeni magukat a traumatizálódástól és a kiégéstől. A sérülékeny csoportokkal, különösen erőszak-túlélőkkel végzett munka könnyen kiégéshez, PTSD-hez, depressziós tünetekhez vezethet. Ezért fontos az öngondoskodás, a rendszeres szupervízió és a belső szervezeti útmutatások mentális egészségünk és jóllétünk megőrzéséhez.

A munka során érzett állandó düh, stressz, kimerültség és ingerültség olyan tünetek, amelyeket nem szabad félvállról venni, mivel gyakran a nemi alapú erőszak kezeléséből és a közvetett módon megtapasztalt traumából származnak. A segítséghez alapvető, hogy meghallgassuk a traumatikus történeteket, ugyanakkor ez érzelmileg nagyon megterhelő.

Vagyis a szolgáltatók számára alapvető fontosságú az öngondoskodás és az önmegfigyelés, többek között az alábbi szempontok alapján:

- A másodlagos traumatizálódás tünetei: hirtelen hangulatváltozások, ingerlékenység és agresszió (gyakran a kliensekkel szemben), fejfájás, magas vérnyomás, szomorúság, kimerültség, alvászavarok stb.
- Kezelési lehetőségek: a munkahelyi problémák és beszélgetések hátrahagyása (a több rövidebb szünet jobb, mint a kevés hosszú). Ne túlórázzunk! Töltsük aktívan a szabadidőnket! Keressünk más hobbikat és érdeklődési területeket is. Menjünk el rendszeresen nyaralni vagy akár egy hosszú hétvégére! Ha szabadidőnkben is a munkánkon jár az eszünk, az figyelmeztető jel lehet, amit nem szabad félvállról venni.
- Öngondoskodás: ne feledkezzünk el kedvenc hobbijainkról, a pihenésről, a szereteteinkkel töltött időről és a szupervízióról sem.

További olvasmányok és videók

A Sokszínűség Oktatási Munkacsoport honlapja, oktatási segédeszközök:
<http://sokszinusegoktatas.hu/>

Te mit csinálnál? Kisfilm az iskolai zaklatásról. Sokszínűség Oktatási Munkacsoport, 2019.
https://www.youtube.com/watch?v=0S_oC0EfpJQ

Tanári kézikönyv az Iskolai Sokszínűség Hetéhez. Sokszínűség Oktatási Munkacsoport, 2019.
<http://sokszinusegoktatas.hu/hirek/tanari-kezikonyv-sokszinuseg-hetehez-letoltheto>

Szivarvány Szakkör. LMBTQI témákról nem csak LMBTQI fiataloknak.
<http://szivarvanyszakkor.hu/>

Interjúfilm egy interszex gyermek szüleivel és szakemberekkel. (Magyar felirattal.)
Human Rights Watch, InterACT, 2018.
<https://www.youtube.com/watch?v=ILiiGTbf0uk&t=18s>

Melegség és Megismerés: a Labrisz Leszbikus Egyesület és a Szimpozion Egyesület közös iskolai nem-formális nevelési programja.
<http://melegsegesmegismeres.hu/>

6. MÓDSZERTANI JAVASLATOK A SZERVEZETEK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉSRE

6.1. Az intézmények, szervezetek közötti együttműködés

A szervezetek közötti együttműködés alatt azt értjük, amikor az ugyanazon a területen dolgozó szervezetek összehangolják munkájukat, hogy hatékonyabban tudják kezelni a problémát: akár egy társadalmi probléma átfogó megoldását, akár az egyes kliensek ügyeit.

A nők elleni nemi alapú erőszak esetén a nemzetközi protokollok alapvető fontosságúnak tekintik a szervezetek közötti hatékony együttműködést a segítség biztosítása és a további erőszak megelőzése érdekében. Ahogyan az Európa Tanács egyezménye a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről (Isztambuli Egyezmény) 18. cikkének 2. bekezdése tartalmazza:

A részes felek a belső joggal összhangban megteszik a szükséges jogalkotási vagy más intézkedéseket annak érdekében, hogy olyan mechanizmusok működjenek, amelyek az összes érintett állami szerv, beleértve a bírósági szervezetet, az ügyészséget, a büntető hatóságokat, a helyi és a regionális hatóságokat, valamint a nem kormányzati szervezetek és egyéb érintett szervezetek és szereplők között hatékony együttműködést képesek kialakítani a jelen Egyezmény hatálya alá tartozó erőszak minden formája áldozatainak és tanúinak védelme és támogatása terén, ideértve az (...) általános támogató szolgálatokhoz és támogató szakszolgálatokhoz fordulást is.

Az adminisztráció összehangolása és az együttműködés alapvető fontosságú, azonban a nemi alapú erőszakkal foglalkozó szervezetek nagymértékben különböznek egymástól méretüket, erőforrásaikat és feladataikat tekintve: vannak köztük önszervező csoportok, emberi jogi szervezetek, civil szervezetek vagy állami intézmények által működtet-

tett szolgáltatások is. Az Isztambuli Egyezmény elismeri a civil szervezetek munkáját és szakértelmét, és felszólítja a részes államokat, hogy működjenek együtt ezekkel a szervezetekkel (9. cikk). Az LMBTQI emberek elleni nemi alapú erőszak területén végzett munkába mindenképpen be kell vonnunk LMBTQI civil szervezeteket is.

A szervezetek közötti együttműködés és összehangolt tevékenység azonban többet igényel, mint a szereplők pusztán ismerete: ehhez protokollokat, standardokat, intervenciók láncokat, továbbirányítási folyamatokat, illetve monitorozási és értékelési módszereket kell létrehozni.

6.2. Az összehangolás módszerei

A szervezetek közötti hatékony együttműködéshez a koordináció különböző szintjeire van szükség, gyakran számos különböző szereplő és szektor között. Az LMBTQI emberek elleni erőszak esetén ilyen aktorok többek között az állami áldozatsegítők, az áldozatsegítő civil szervezetek, az LMBTQI civil szervezetek, a rendvédelmi és igazságügyi hatóságok, oktatási intézmények, gyermekvédelmi intézmények, önkormányzatok.

Az együttműködés egyik leggyakoribb problémája, hogy a hálózatban résztvevő szakemberek önként vállalkoznak erre a feladatra, leginkább személyes indítatásból. Ahhoz, hogy elköteleződésük tartós maradjon, a hálózatban való működésüket szakmai tevékenységük részeként kell elismerni.

A szervezetek közötti együttműködés koordinálóinak irányítaniuk, utánkövetniük, felügyelniük és értékelniük is kell az átfogó intervenciók lépéseket azok minden szakaszában: a megelőzés, az elérés, és az áldozatokkal való munka során is.

A hatékony együttműködés feltételei többek között az alábbiak:

- Információk megosztása és hozzáférhetősége: a szakembereknek meg kell osztaniuk egymással az adott területen elérhető forrásokra és szolgáltatásokra vonatkozó információkat.
- Együttműködési mechanizmusok kialakítása.
- Jó gyakorlatok megosztása, közös tanulás (akár helyi, akár külföldi példákból).

6.3. A továbbírányítás összehangolása

Az általános támogató szolgálatok kulcsszerepet játszanak abban, hogy a nemi alapú erőszak áldozatait megfelelő szakszolgálatokhoz irányítsák. Az általános támogató szolgálatoknál (pl. egészségügyi vagy szociális intézményekben) dolgozó szakembereknek megfelelő forrásokkal és képzettséggel kell rendelkezniük ahhoz, hogy az erőszak áldozatait segíteni tudják, felismerjék többek között a gyűlölet-bűncselekmények, az iskolai erőszak vagy a kapcsolati erőszak indikátorait, illetve a megfelelő szakszolgálatokhoz és hatóságokhoz irányítsák a klienseket: ilyen értelemben „kapuórként” funkcionálnak sok kliens számára.

A szolgáltatások közötti együttműködésre és a továbbírányítás összehangolására az alábbi ajánlásokat tesszük:

- Alapvető az erőszak-indikátorok és stratégiák kidolgozása az LMBTQI közösségre vonatkozóan, amelyeket minden érintett szolgálat munkatársai figyelembe kell hogy vegyenek.
- Biztosítani kell a szolgáltatók mindegyikének megfelelő képzését, hogy figyelembe vegyék a nemek közti egyenlőtlenségeket, illetve a homofóbiát és transzfóbiát, és munkájukat egyértelmű iránymutatások, protokollok és etikai kódexek betartásával végezzék.
- Biztosítani kell az emberi jogi megközelítésen alapuló, személyközpontú továbbírányítási rendszerek kidolgozását, alkalmazását és folyamatos fejlesztését.

Specifikus ajánlásaink:

- Az általános támogató szolgálatoknál dolgozó szakemberek általában nem rendelkeznek megfelelő képzettséggel LMBTQI témában, ezért elengedhetetlen megfelelő képzésük mind az őket képző oktatási intézményekben, mind szakmai továbbképzések során.
- Fontos, hogy a szakemberek átkeretezzék meglévő tudásukat a párkapcsolati erőszakra, és felismerjék azt akkor is, ha azonos nemű partnerek között zajlik.
- A szakembereknek a nemi alapú erőszak és az LMBTQI emberek elleni diszkrimináció strukturális jellemzőit is figyelembe kell venniük; a gyakori hátrányos megkülönböztetést és zaklatást, vagy akár bántalmazást az iskolákban, a munkahelyeken és a foglalkoztatásban, az egészségügyben, stb. Csak holisztikus szemlélettel láthatjuk át, hogyan kapcsolódnak egymáshoz ezek a tényezők, és hogyan hatnak összességükben az érintett emberekre. Ez azt is jelenti, hogy a közös munkába érdemes bevonni olyan szektorok képviselőit is, amelyeket általában nem hoznak kapcsolatba a nemi alapú erőszak elleni munkával, például foglalkoztatással vagy lakhatással foglalkozó szakembereket.

Együtműködések az iskolában előítéletes alapú zaklatás vagy bántalmazás esetén

Egy ilyen esemény után, de prevencióos tevékenység esetében is alapvető fontosságú, hogy együttműködjenek az érintett vagy erre külön képzést kapott **tanárok** és az **iskolapszichológus** és/vagy **iskolai szociális munkás**. A közös munkába érdemes bevonni **civil szervezeteket** is: akár működő prevencióos oktatási programokat, akár a **Háttér Társaság Jogsegélyszolgálatának** szakembereit. Egyes esetekben együttműködhetnek a **rendőrség bűnmegelőzési oktatást végző munkatársaival** is. A szülői ráhatás is megerősítheti a zaklatóban azt az üzenetet, amit az iskola közvetít a zaklatás elutasításáról. Ehhez szükséges, hogy a **szülők** is bírjanak ismeretekkel az iskolai zaklatásról, ezeket szülői értekezleteken vagy más fórumokon hozhatjuk szóba.

7. KONKLÚZIÓK, ÁTFOGÓ AJÁNLÁSOK

A *Légy képen!* projekt megvalósítása során és korábbi kutatásokból láthattuk, hogy nagyon sok LGBTQI ember életében jelen van az erőszak többféle formája, a mikro-agresszióktól a hátrányos megkülönböztetésen át a fizikai bántalmazásig: a nyilvános és közösségi terektől kezdve (mint az iskolák, munkahely, lakókörnyezet vagy az utca) a családig és a párkapcsolatokig, de gyakran még a közintézményekben, például egészségügyi intézményekben, illetve hatóságoknál is. Az európai és nemzeti szintű jogszabályok elvileg az erőszak minden formája ellen védelmet nyújtanak, és minden partnerországban működnek áldozatsegítő szolgálatok is. Mindemellett még sok munkára van szükség, hogy a nemi alapú erőszak által érintett LGBTQI emberek **azonnali, átfogó, valós és hatékony védelmet** kaphassanak, illetve megfelelő **információhoz** jussanak az elérhető támogató szolgálatokról.

Projektünk egyik célját mindenképpen sikerült megvalósítanunk: megállapítottuk, hogy az LGBTQI áldozatokkal találkozó szakembereknek milyen területeken van a legnagyobb szüksége képzésre. Ezek többek között: információ az LGBTQI közösség minden alcsoportjáról, illetve az interszekcionális és többszörös identitásokról; a lát-hatóság növelésének módszerei, hogy a potenciális kliensek tudják, hol kaphatnak segítséget; reflexió a saját gyakorlataikra: normatív elképzeléseik, illetve a szervezet normatív struktúráinak megkérdőjelezése, módszertani segítség a fellépéshez a szervezeten belüli diszkrimináció ellen.

Bár projektünk kimutatta, hogy a szakemberek képzése rendkívül fontos, önmagában nem elegendő. Ha a szolgálatok maguk nem segítik elő a komplex megközelítések integrálását, az LGBTQI témákra érzékenyített szakemberek frusztrálódhatnak annak láttán, hogy motivációjukkal állandóan szemben kell állniuk az intézményi vagy szakpolitikai keretekkel. Ahhoz, hogy egy áldozatsegítő szolgálat vagy szakember befogadó és valóban segítő módon viszonyuljon az LGBTQI emberekhez, munkamódszereinek és megközelítésének alapvető elemévé kell tennie a szexuális és nemi sokszínűség figyelembevételét. Nemcsak a munkamódszereknek kell azonban

fejlődniük, hanem az érintettekkel, a nemi alapú erőszakot elszenvedett emberekkel folytatott munka feltételeinek is. Az LMBTQI emberek egyenlőségét természetesen leginkább a nemek valódi egyenlősége és a társadalmi igazságosság segítené, ezek azonban társadalmi szinten egyelőre nem valósulnak meg.

Egyes esetekben még ma is jogszabályok diszkriminálják az LMBTQI embereket, más esetekben a hatóságok és szakszolgálatok munkatársai nem ismerik vagy nem alkalmazzák megfelelően a jogszabályi előírásokat. Az LMBTQI emberek napi tapasztalata Magyarországon, hogy szakemberek sem ismerik az egyenlő bánásmód követelményét meghatározó jogszabályt, hogy önkormányzatok nem tartják be az egyenlő bánásmód követelményét, hogy hatóságok munkatársai nem ismerik a bejegyzett élettársi kapcsolat fogalmát, hogy hátrányos megkülönböztetést tapasztalnak az egészségügyi ellátásban, vagy a gyermekvállalás területén, és ami még többeket érint: verbális és akár fizikai erőszak éri őket fiatalon az iskolában, vagy felnőttként a munkahelyükön, vagy szórakozóhelyeken, közterületen.

Az egyes EU-tagállamokban óriási különbségeket találunk az LMBTQI emberek rendelkezésére álló támogató szolgálatok tekintetében. Egyes országokban állami szolgálatok működnek, másokban csak néhány civil szervezet vagy csoport foglalkozik az erőszakot elszenvedett LMBTQI emberekkel. Ezeknél sokszor kizárólag önkéntesek dolgoznak, ami bizonytalanná teszi a helyzetüket.

Az LMBTQI embereknek, mint mindenkinek, aki erőszakot élt át, jó minőségű, stabil és elérhető segítő szolgálatokra van szükségük, amelyek átlátják a problémáikat és valódi segítséget nyújtanak ezek kezelésében. Ehhez azonban a szolgálatoknak több forrásra van szükségük. Több megfelelően képzett alkalmazottra, LMBTQI munkatársakra, a civil szervezetek szolgáltatásai számára is elérhető megfelelő anyagi forrásokra. Azt látjuk, hogy ha van lehetőségük választani, az érintettek többsége közösségi alapú szolgálatokhoz fordul, amelyekben LMBTQI emberek dolgoznak. A segítő szakemberek képzése ugyanakkor nehézkesen halad, s a civil szervezetek tudása és tapasztalatai a perifériára szorulnak.

Több interjúalanyunk arról számolt be, hogy amikor segítséget kért, éppen az a szolgálat diszkriminálta, amelyhez fordult. Első lépésként tehát integrálnunk kell a szexuális és nemi sokszínűséget a segítő szolgálatok munkájába; ebben nyújt segítséget ez az útmutató. De a feladatok túlmutatnak ezen: szükség van a metszetszemléletnek megfelelően működő, a hátrányos megkülönböztetést és a rendszerszintű erőszakot a maga teljességében átlátó szolgálatokra, fejleszteni kell a szolgálatok közötti együttműködést, és természetesen a jogi kereteket is.

Állami szinten az alábbi lépésekre van szükség:

- erősebb jogszabályi és szakpolitikákban megjelenő védelem az LMBTQI emberek számára;
- átfogó cselekvési terv az LMBTQI emberek hátrányos megkülönböztetésének megszüntetésére és a homofób és transzfób erőszak ellen, illetve az áldozatok megfelelő segítésére;
- társadalmi kampányok a fentiek elérése érdekében;
- több költségvetési támogatás az LMBTQI emberek elleni erőszak ellen dolgozó, illetve az erőszak áldozatait segítő szolgálatok számára.

A szolgálatok részéről pedig az alábbi lépésekre van szükség:

- együttműködés LMBTQI szervezetekkel és szakemberekkel;
- az erőszak elleni küzdelem területén dolgozó szakemberek érzékenyítése és képzése;
- a megfelelő anyagi eszközök biztosítása a képzésekre.

Háttér Társaság

www.hatter.hu

Jogsegélyszolgálat

Ingyenes jogi segítség a szexuális irányultság vagy nemi identitás miatti hátrányos megkülönböztetés, zaklatás vagy bántalmazás áldozatai számára.
hatter.hu/jogsegely • jogsegely@hatter.hu

Információs és Lelkiségegy Szolgálat

Segítség önellfogadással, előbújással kapcsolatos nehézségek, családi, párkapcsolati, iskolai vagy munkahelyi konfliktusok esetén.
hatter.hu/lelkisegegy • lelkisegegy@hatter.hu
Segélyvonal: 137-37, 06 1 329 33 80

Személyes Segítő Szolgálat

Támogatás személyes segítséssel keresztül
10-12 héten át.
hatter.hu/szemelyes • lelkisegegy@hatter.hu

Képzések

Egyesületünk rendszeresen szervez tudatosságnövelő és kapacitásfejlesztő képzéseket az LMBTQI közösség tagjai számára, érzékenyítő képzéseket az LMBTQI emberekkel kapcsolatba kerülő szakemberek (pl. ügyvédek, rendőrök, pedagógusok, iskola-pszichológusok, szociális munkások, gyermekvédelmi szakemberek) számára, és HIV/AIDS-prevenációs foglalkozásokat szakemberek és diákok részére.
hatter.hu/tevekenysegunk/kepzesek • kepzes@hatter.hu

Ez a kiadvány a „Look Wide! – Légy képen! Módszertan-fejlesztés a nemi alapú erőszak LMBTQI áldozatainak támogatására” című projekt része, amely az Európai Unió *Jogok, egyenlőség és polgárság programja (2014–2020)* támogatásával valósul meg. A kiadványban foglalt tartalomért kizárólag annak szerzői tartoznak felelősséggel, és nem feltétlenül tükrözi az Európai Bizottság álláspontját.

Mivel az LMBTQI emberek egyenlő jogaiért, társadalmi elfogadásáért és jóllétéért végzett munkánkat részben az Európai Unió és más külföldi szervezetek támogatják, a 2017. évi LXXVI. törvény alapján egyesületünk külföldről támogatott szervezetnek minősül.

